

TÜRÜK

2020, Yıl/Year: 8, Sayı/Issue: 21, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 02.05.2020

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 01.06.2020

Sayfa / Page: 1-31

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / Writer:

Doç. Dr. Aylin Koç GIANNOPOULOS

Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü

kocayl@gmail.com

Prof. Dr. Zuhâl KÜLTÜRÂL

Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü

zuhâl.kultural@marmara.edu.tr

DR. BESİM ÖMER'İN KALEMİNDEN KAHVE

Öz

Kahve tanelerinin kavrulup toz hâline getirilerek sıcak su ile karıştırılmasından elde edilen kahve; kokusu, tadı, pişirilme yöntemi ve ikramıyla kültürümüzde ayrı bir yeri olmakla birlikte, bütün dünyada sevilen ve tüketilen bir içecektir.

Kültürümüzdeki kıymeti “Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır” sözüyle ifade edilen kahve, edebî eserlere ve ilmî çalışmalara konu olmuştur. Kahvenin menşei, tarihî gelişimi, kullanım şekilleri gibi çalışmaların yanında tabiiler de kahveyi tıbbi açıdan ele alan çalışmalar ortaya koymuşlardır. Bu çalışmalardan bir tanesi de Dr. Besim Ömer [Akalin]’a aittir: *Mükeyyifât ve Müskirât’tan Afyon, Kahve, Çay, Esrar. Mükeyyifât*, keyif verici maddeler; *müskirât* ise sarhoş edici maddeler anlamındadır. Osmanlı Türkçesiyle yazılmış 100 sayfalık bu eserin ikinci bölümü kahveye ayrılmıştır. Metinde, bir doktor gözüyle kahvenin tarihi, bir gıda olup olmadığı, muhteviyatı, pişirilmesi, tesirleri, sağlığa faydalı ve zararlı yönleri, hangi hastalıkların tedavisinde kullanılabileceği gibi konular işlenmiştir. Bu metin, hem konu hem de söz varlığı itibarıyla önemli olduğu düşünülerek alana katkı sağlaması amacıyla tarafımızca incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dr. Besim Ömer, Kahve, Osmanlı Türkçesi, Tıp metinleri, mükeyyifât.

COFFEE FROM THE WRITINGS OF DR. BESİM ÖMER

Abstract

Coffee is made by bringing roasted powdered coffee and hot water together. Coffee with its scent; taste; brewing method and unique way of serving, not only does it have a special place in our culture, but it is also liked and consumed all over the world as well.

In our culture, the value of the coffee is highlighted by the expression “A cup of coffee can be remembered for 40 years”, which has also been mentioned in literature and scientific studies. Apart from studies on the origin; the historical development and the uses of coffee, medical studies have been carried out by doctors as well. One of the studies have been carried out by Dr. Besim Ömer [Akalin]: *Mükeyyifât ve Müskirât'tan Afyon, Kahve, Çay, Esrar (Opium, Coffee, Tea, Marijuana)*. *Mükeyyifât* refers to pleasure inducing substances while *müskirât* refers to intoxicating substances. The second section of this 100 pages book, written in Ottoman Turkish, talks about coffee. Topics like the history of coffee; whether coffee can be considered food or not; coffee's chemical ingredients; its brewing method; its good and bad effects on health as well as the illnesses that coffee can treat, all studied from a doctor's point of view. Our work aims to present the importance of this book, in terms of it's subject and vocabulary.

Keywords: Dr. Besim Ömer, Coffee, Ottoman Turkish, Medical texts, Pleasure inducing substances.

I. GİRİŞ

Kahve, Latince adı *coffea arabica* olup *rubiaceae* familyasına bağlı 7-8 m. boyunda bir bitkinin ve bunun tanelerinin adıdır. Tanelerin çekirdek kısmı kavrulup toz hâline getirilerek ve sıcak su ile karıştırılarak elde edilen içecek de aynı adla anılır (Bostan 2001: 202). Çekirdekleri “siyah inci” olarak adlandırılan kahve, bazı verilere göre; petrolden sonra en çok alım-satımı yapılan ticarî ürün ve dünyada sudan sonra en çok tüketilen içecektir.

Kahve kelimesinin Arapçada ne zamandan beri kullanıldığı bilinmemekle beraber ilk anlamının “şarap” olduğu ve iştah kestiği (kahy) için bu mânâyı aldığı, bugün kahve olarak adlandırılan içeceğe bu adın ehl-i keyf kimseler tarafından verildiği kaydedilmektedir. Kelime ayrıca “doyma, halis süt ve koku” anlamlarına da gelmektedir (Bostan 2001: 202).

Kahve kelimesinin kökeni hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. İlk defa keşfedildiği Etiyopya'nın (Habeşistan) güneybatı şehri Kaffa'ya olan fonetik benzerliği nedeniyle sözcüğün bu isimden türediği ileri sürülmekte ise de, adı geçen ülkede kahve ağacına, meyvesine ve bu meyveden yapılan içeceğe “bün/bunn” adı verildiğinden bu görüş pek sağlıklı değildir. Bazı araştırmacılar ise Arapça “güç, kudret” anlamındaki “kuvve”den türediğini öne sürmektedir ki bu da uzak bir ihtimaldir. Eski Arapçada *kahve* sözcüğü bulunmaktaydı ve “bâde, içki, şarap” ve ayrıca

“koku” anlamında kullanılmaktaydı. Kahvenin anavatanı Etiyopya dışında ilk tüketildiği merkezlerden biri olan Yemen’de de “bün” diye adlandırıldığı düşünüldüğünde, *kahve* sözcüğünün Arapça kökenli olma ihtimali güçlenmektedir. Öte yandan Arapçada çekirdek haldeki kahveye “bün” denmesi sorunu çözecek önemli bir ipucudur. Neticede hem keyif verici hem de kokulu bir içecek olmasından dolayı Eski Arapçadaki *kahve* sözcüğü, Afrika’dan gelen bu yeni maddeye de isim olmuştur. Osmanlılara da Arapça aslından aynen geçen *kahve* kelimesi Türkçede, söz konusu maddenin çekirdek halini, öğütülmüş tozunu ve bundan elde edilen içeceği nitelmiş, hatta ilerleyen dönemlerde bunun tüketildiği mekanlara da kahvehâne yerine kısaca kahve denilmiştir. Türkçedeki kullanım biçimi ufak değişiklerle Batı dillerine geçmiştir (Kuzucu vd. 2015: 25-28).

Kahve, Habeşistan’da önce yiyecek olarak ortaya çıktı. XV. yüzyılın başlarında Yemen’de tanınarak yüzyılın sonlarından itibaren içecek hâlinde yaygınlık kazandı. XVI. yüzyılın başlarında Mekke ve ardından Kahire’ye, yüzyılın ortalarına doğru İstanbul’a ve nihayet XVII. yüzyılın ortalarında önemli Avrupa merkezlerine ulaştı. Osmanlı topraklarına kahvenin kesin olarak ne zaman girdiği, İstanbul, Anadolu ve Rumeli’de hangi tarihten itibaren kullanılmaya başlandığı tartışmalıdır. Katib Çelebi’nin 950 (1543) yılında gemilerle İstanbul’a kahve geldiğini, fakat yasaklayıcı fetvalar sebebiyle tepki gördüğünü yazması ve Cezîrî’nin de İstanbul’da padişahın kahveyi yasakladığı haberlerinin aynı yıl hac mevsiminde Mekke’de yayıldığını belirtmesi kahvenin çok daha önceleri İstanbul’da tüketilmeye başlandığını gösterir. XVI. yüzyılın ilk yarısından itibaren kahvehanelerin kapatılmasına ait hükümlerin varlığı da kahvenin daha erken tarihlerde kullanıldığına işaret eder (Bostan 2001: 203).

Murad IV zamanında başlayan kahve yasağı, kendisinin ve halefi İbrahim’in (1639-1648) saltanatları müddetince devam etti. Fakat IV. Mehmed (1648-1688) zamanında yeniden açılmasına müsaade olundu. Her türlü şiddet tedbirlerine rağmen menine imkân hâsıl olmayan kahve ve kahvehaneler bu tarihten sonra tamamıyla serbest bırakıldı. Zaten başta saray olmak üzere devlet erkânının konaklarından en küçük kulübelere kadar misafirleri izaz vasıtası olarak kahve, her yere girmiş ve memlekette en fazla istihlak edilen bir ithalat maddesi hâlini almıştı (Yaman 2011: 46).

Bütün dünyada ve ülkemizde zamanla büyük rağbet gören kahve sadece bir içecek olmaktan çıkmış, geleneğin “hatırı sayılır” bir parçası hâline gelmiş ve “Türk kahvesi” ya da “Turkish coffee” adı altında bir kültür birikimi oluşmuştur. Bilhassa edebî eserlerde ve ilmî çalışmalarda kahve konu edilmiş ve incelenmiştir:

Namık Açıkgoz tarafından kaleme alınmış *Kahvenâme* adlı eser bu konuda yapılmış müstakil çalışmalar arasında önemli bir yer tutmaktadır. Bu eser: *Klâsik Türk Edebiyatında kahve, Halk şiirinde kahve (Türkülerde, mânilerde, masallarda, tekerlemelerde, bilmecelerde, atasözü ve deyimlerde, fıkralarda kahve), Kahvehâneler* başlıklarından müteşekkildir.

Derleme niteliğinde olan editörlüğünü Emine Gürsoy-Naskali’nin yaptığı *Türk Kahvesi Kitabı; Kahve, Şiirde Kahve, Kahve Sözleri, Kahvehane, Kahve Fincanı, Kahve Kutusu, İkrâm,*

Kahveciler, Kahve Falı, Kahvenin Müziği, Kahve Coğrafyası başlıklarından oluşmakta ve kahve ile ilgili yazıları ihtiva etmektedir.

İlk baskısı İngilizce *Turkish Coffee*; Türkçe baskısı ise *Türk Kahvesi* adı ile yapılmış olan kitap, Kemalettin Kuzucu ve Sabri Koz tarafından hazırlanmıştır. Birinci bölümde; *Türk Kahvesinin Kısa Tarihi* ana başlığı altında kahvenin tarihi gelişimi, ülkeler arasında yaygınlık kazanması, kahvenin Avrupa'ya tanıtılmasında Türklerin rolü ve kahvenin tüketildiği mekanlar gibi konuları ayrıntılı olarak ele almaktadır. İkinci bölümde; *Türk Halk Kültüründe Kahve*, ana başlığı altında Türk masallarında, halk hikâyelerinde, geleneksel Türk tiyatrosunda kahve ve kahvehâneler; bilmece, atasözleri ve deyimlerde kahve bölümlerinin yanı sıra hekimlik ve halk hekimliğinde kahve gibi başlıklar altında konuyu geniş bir şekilde açıklamaktadır.

Derleme niteliğinde bir diğer yayın ise Fatih Tıgılı tarafından kaleme alınmıştır. *Ehlikeyfin Kitabı* adlı bu eser *Kahve, Çay, Tütün, Enfiye ve Nargile* bölümlerinden meydana gelmektedir. Kahve bölümünde; *Türkiye'de Kahve ve Kahvehaneler, Kahve Hakkında, Eski İstanbul'da Kahve İkrâm Töreni, Mahalle Kahvesi, Kahve Sözlüğü* gibi başlıklar yer almaktadır.

Bu minvalde Ralph S. Hattox'un *Kahve ve Kahvehaneler-Bir Toplumsal İçeceğin Yakındoğu'daki Kökenleri* (Tarih Vakfı Yurt Yayınları), Hélène Desmet-Grégoire ve François Georjon'un *Doğu'da Kahve ve Kahvehaneler* (Yapı Kredi Yayınları) ve Beşir Ayvazoğlu'nun *Kahveniz Nasıl Olsun? - Türk Kahvesinin Kültür Tarihi* (Kapı Yayınları) başlıklı çalışmaları da zikredilebilir.

Kahvenin menşei, tarihi gelişimi, kullanılış şekilleri gibi çalışmaların yanında tabiiler de kahveyi tıbbi açıdan ele alan çalışmalar ortaya koymuşlardır. Çünkü kahve aynı zamanda "mükeyyifât" olarak addedilir. Bu makalede; Dr. Besim Ömer tarafından "hekim gözüyle kahve"nin ele alınması konu edilmiştir. Çalışma, *I. Giriş; müellif ve metin hakkında bilgi; II. Metin, III. Sözlük ve IV. Sonuç* kısımlarından oluşmaktadır.

Dr. Besim Ömer'in Hayatı, Meslekî Çalışmaları ve Eserleri

1863'te İstanbul'da doğan Dr. Besim Ömer [Akalin] Türk tıbbına değerli hizmetlerde bulunmuş bir hekimdir. Birçok idari görevler de yapmış, 1940'ta İstanbul'da vefat etmiştir. Ayrıca çeşitli konularda pek çok tıbbî eser kaleme almıştır. 61 kitap ve monografi, 400 kadar makale yayımlamıştır. Monografilerin 3'ü Fransızca, geri kalanı Türkçe olarak basılmıştır. Aynı zamanda sağlık konularının da popüler yazarı olarak bilinir. 4 ciltlik ansiklopedik seri olan *Nevsâl-i Âfiyet* bu duruma güzel bir örnektir (Demirhan Erdemir 1999: 102).

Eserlerinden bazıları şunlardır: *Sıhhatnümâ-yı İzdivâc Yâhûd Evleneceklerle Müteehhil ve Mücerred Bulunanlara Nasihat* (H. 1303/ M. 1886); *Sıhhatnümâ-yı Etfâl Yâhûd Vâlidelere Nasihat* (H. 1303/ M. 1886); *Mebâhis-i Tibbiye'den Şişmanlık ve Zayıflık* (H. 1303/ M. 1886); *Su ile Tedâvi ve Denizde Banyo* (H. 1305/ M. 1888); *İpnotizm Yâhûd Tenvîm ve Tenevvüm* (H. 1307/ M. 1890); *Çiçek Hastalığı ve Suçiçeği* (H. 1309/ M. 1892); *Çocuklara Aş Yâhûd Vâlidelere Hediye* (H. 1314/

M. 1897); *Yalova Kaplıcası* (H. 1317/ M. 1900); *Ebe Hanımlara Öğütlerim* (H. 1322/ M. 1905); *Dokuzuncu Washington Salıb-i Ahmer Konferansına Memuriyetim ve Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetine Tekliflerim* (H. 1328/ M. 1911); *Verem Tehlikesi ve Veremle Mücadele* (H. 1335/ M. 1917); *Doğum Tarihi* (1932); *Gençliği Koruma ve Çok Yaşama* (1934); *Türk Çocuğu Yaşamalıdır (Küçük Çocuklara Bakım ve Sosyal Yardım)* (1936).

Dr. Besim Ömer'in *Mükeyyifât ve Müskirât'tan Afyon, Kahve, Çay, Esrar* adlı eseri İstanbul'da H. 1305 (M. 1888)'te Mahmud Bey matbaasında basılmış olup 100 sayfadır. Eserin ikinci bölümü olan *kahve*, 49-84. sayfaları arasındadır.

Mükeyyifât ve Müskirât'tan Kahve ve Muhtevası

Mükeyyifât ve Müskirât'tan Afyon, Kahve, Çay, Esrar adlı eserin 49. sayfasından başlayan kahve metni şu alt başlıklar altında yazılmıştır: *Tarihe bir nazar*, 49-54; *Kahve Gıdâ mıdır?*, 54; *Kahvede ne var?*, 55; *Netîce*, 56; *Kahve pişirilmesi (Nak'-i kahve)*, 57-63; *Kahve fâidelidir*, 63-69; *Kahve nasıl tesîr eder?*, 69-71; *Kahve bazı emrâzın tedâvisinde iyidir*, 71-74; *Kahve ne zaman muzırdır?*, 74-75; *Hazır yahut ânî kahve*, 75-76; *Netîce ve hâtîme*, 76-84.

Dr. Besim Ömer, ilk olarak kahvenin tarihî gelişimi konusunu ele almıştır. Bir gıda olarak kahve, kahvenin birleşimi, kahvenin faydaları, tesiri ve bazı hastalıkların tedavisi gibi konuların anlatıldığı bölümlerde kendi görüşlerinin yanı sıra Batılı hekimlerin bu konulardaki görüşlerini de eserine almış ve bölümlerin sonunda hekimin adını belirtmiştir.¹ Eser, bu bakımdan da ayrı bir önem taşımaktadır.

Dr. Besim Ömer'in hazırladığı bu esere benzer son yıllarda yapılmış bir çalışmayı da burada belirtmek gerekir. Prof. Dr. Hamdi Akan da *Kahve ve Sağlık* adlı eserinde uzun yıllar kahvenin fayda ve zararları, sağlık açısından önemi konularını araştırmış, çeşitli kaynaklardan da yararlanarak önemli bir çalışma yapmıştır.

II. METİN

Kahve

[49] Hepimizin tanımakta olduğumuz kahve taneleri kahve ağacı meyvelerinin bir kısmıdır. Kahve ağacı dâima yeşil durmakta ve bir ehrâm manzarasında, dört, beş metre irtifânda, çiçekleri küme küme olup yâsemin râyihasını andırır. Kahve meyvesi kuş kirazı büyüklüğünde evvelâ yeşil bâdehu kırmızı, daha sonraları siyahça ve kuruduğu hâlde taflan tohumları büyüklüğündedir. Kahve meyveleri kiraza benzerse de râyiha ve lezzeti ondan hoştur. Meyvesinde iki “müsekkin” vardır ki her birinde birer kahve tanesi olup bunlar gibi bir mâdde ile muhâttır.

Tarihe bir nazar: Menşei ve vatan-ı aslîsi Habeşistan, husûsiyle Kâffâ tarafları olup buradan Mısır-ı ‘ulyâya Arabistan’a geçtiği ve *kahve* ismi Kâffâ'dan geldiği iddiâ olunur. Kahve istîmâli

¹ Metinde adları geçen hekimlerin isimlerinde orijinal yazılışlar esas alınmıştır. Ancak, tespit edilemeyen özel isimler ise kitaptaki Arap harfli yazılışlarına göre Latin harflerine aktarılmıştır.

tulû‘-ı nûr-ı Muhammedî‘den sonra taammüm eylemiştir. Kahvenin Arabistan‘da en ziyâde zer‘ olunduğu mahal [50] kıt‘a-i vâsia-i Yemen‘dir. Kahve zirâati bu mahalde pek ilerlemiş olup bu toprağın yetiştirmekte olduğu kahve başka taraflarda husûle gelememektedir.

Kahve, Avrupa‘ya nakl olunmadan mukaddem ahâli-i şarkiyye meyânında şürb olunmaktaydı. Değil Avrupa‘ya hattâ merkez-i hilâfet olan İstanbul‘a gelmezden mukaddem Yemen ahâlisinden bazıları kahve meyvesini döğüp yemekte ve bazıları da kahve tanelerini kavurup suyunu içmekteydiler. Böylece kahve Yemen‘de kullanılmakta olduğu hâlde daha başka bir yere nakl olunmamıştı.

Kurbiyet münâsebetiyle Arabistan‘dan Mısır‘a gelen kahve Sultân Selim‘in muvaffakiyyâtını müteâkib İstanbul‘a nakl olunmuş ve Kânûnî Sultân Süleymân‘ın ahd-i hümayûnlarında 950‘de Hakîm ve Şemsî nâmında iki zât kahve ile İstanbul‘a gelmişler ve Tahtakale kurbunda birbirine muhâzî iki kahvehane küşâd etmişler ve bu cihetle kahve nâmı yalnız hüccâc-ı zevi‘l-ihirâm lisânından işitilirken bu sırada ötede beride içilmeğe başlamıştır. Bu zamanda ahâlinin ekserisi kahvehanelere devama [51] başladıklarından bazı zürefâ li-ecli‘t tezyîf şu beyti söylemişlerdir:

Ale‘ s-sabâh ki murgân bâb u dâne devend

Müberrişân-ı zarîfân be-kahvehâne revend

(Kuşların su ve tane için koşuşturdukları sabah vakti, berş (afyon) içici zarifler de kahvehaneye gider.)

Kahvenin İstanbul‘a vürûdu zamanında idi ki birkaç seneden beri bu bâbda gösterilen ihmâl eseri olarak sevâhil-i bahr meygedelerle mâmûr ve bu cihetle kulûb-ı harâbâtiyân pür-sürûr idi. İşte bu zamanda devâir-i habîse olan mahall-i mezkûre sed ve mey külliyyen men‘ olunmuştur. Bu hengâmda şâir Sâni‘ beyt-i âtiyi rişte-i nazma çekmiştir:

Humlar şikeste câm tehî yok vücûd-ı mey

Kıldın esîr-i kahve bizi hey zamâne hey

İstanbul‘a girmiş olan kahvenin hürmetine Ebussuûd Efendi fetvâ vermekle beraber rivâyete göre kahve ile mahmûl gemileri deldirip denize gark ettirmiştir. Lâkin menhiyyâtın hiç tesîri görülmeyerek her tarafta kahvehaneler açılmış ve herkes devam ile keyiflerini çatmakta ve bir fincan kahve için canlarını dişlerine almakta bulunmuştu. Ebussuûd Efendi‘den sonra gelen müftüler kahvenin halline fetvâ [52] vermeleriyle artık kahvehaneler çoğalmış ve her köşe başlarında açılmış, ahâli ise kesâlet ve batâet-i tâmmede kalarak sabahtan ilâ-mâşâllah akşama kadar bu miskîn-hânelerden çıkmamakta bulunmuşlardır.

1043‘te Sultân Murâd-ı râbi‘ kahvehaneleri kâmilten tahrîb ederek mahallerinde “bekâr odaları” binâ ettirmişlerdir. Bu bâbdaki irâdeleri: “Memâlik-i mahrûsede vâkî kahvehaneler bozulup min-ba‘d açılmaya”dan ibâretti. Kahramanlığı kadar dindar ve dindarlığı kadar hakîm ve müdebbir olan Sultân Murâd-ı râbi‘in kahvehaneler hakkında bu kadar şiddet göstermeleri, o zaman hemân her köşe başında fasl u gybet, şerr ü mefsedet mahalli olan kahvehaneler açılarak meddâhlar ve

hattâ çengîler tedârik olunmasıyla herkes işi gücü bırakarak bir hâl-i kesâlet ü batâette kalmış olmasından başka bir şeye atf olunamaz. Bu memnûiyet İstanbul'da 1067 tarihine kadar sürmüştür. Lâkin daha sonraları her yerde kahvehaneler açılmağa başlamıştır.

Kahvenin memâlik-i şarkiyeden sonra Avrupa'ya intişâr [53] eylediği muhakkaktır. On altıncı asr-ı mîlâdîde kahve Kahire sokaklarında satılmakta, lâkin diğer cihetten menhiyyâtan addolunduğundan içenler tâziyâne-i te'dîb altına atılmaktaydı. Bu zamanda değil çarşıda hattâ evde bile içmek memnû' idi. Bilâhire memnûiyet-i şedîde ile beraber kahve hayliden hayli intişâr ve istîmâli taammüm eylemiş ve bu sebepten alenî olarak satılmağa başlamıştı. Yirmi beş sene içinde Kahire'de 2.000 kahvehane açılmıştı. Rivâyete nazaran on beşinci asr-ı mîlâdîde kahve Acemistan'da içilmeğe başlamış ve buradan sâir mahallere geçmiştir. 1645'te kahve İtalya'da kullanılmağa başlanmış ve 1674'te İspanya'ya, Portekiz'e, İngiltere'ye, İsveç'e nakl olunmuştur.

1669'da Fransa'da seffirimiz Süleyman Ağa Paris'ten hareketinden mukaddem bazı zevât-ı mûteberayı dâvet ve kendilerine takdîm-i kahve ile vazîfe-i mihmân-nüvâziye riâyet eylemiştir ki mûmâ-ileyhin hareketinden sonra kahve zevât-ı mûtebere arasında moda olmuştur. Fransa'da XIV. [54] Louis ilk defa fincan ile kahve içmiş ve Paris'te en ibtidâ Pascal nâmında bir Ermeni bir kahvehane açmıştır.

Kahve Gıdâ mıdır?

Bu suâle îtâ-yı cevâb-ı savâbdan mukaddem en mükemmel agdiyenin bir taraftan yumurtanın akı (albümin-zülâl), etin (fibrini-lifini), ekmeğin (gluteni), bakla ve fasulyenin (legumin)i gibi ensice-i bedeniyyenin teşekkül ve teceddüdüne hâdim “agdiye-i azotiyye” anâsırı, diğer cihetten nişastalar, yağlar, şekerler gibi vücûdun harâretini muhâfazaya muktezâ “agdiye-i teneffüsiyye” mevâddı hâvî olması lâzım olduğunu zikredelim. Şu iki takım mevâddı hâvî olan agdiye mükemmeldir, hayâtı idâmeye kâfidir. Yumurta, süt ve sâire gibi et'ime-i sâire yalnız birtakım mevâddı hâvîdir. Mâlûmât-ı sâbika kahveye tatbîk olunacak olsa ‘aceb kahve hangi takımdan olur? Bu suâle cevap vermezden evvel kahvede neler olduğunu bilmeliyiz.

[55] Kahvede ne var?

Evvel emirde kahvenin kavrulmuşu ile kavrulmamışını yani çîğini tefrîk etmeli. Kavrulmamış kahvede nebâtât-ı sâirede bulunan mevâddan gayrı yüzde 5/2 miktarında kahvein (caféine) nâmındaki mâdde-i müessire ile kahveiyet-i potasyum (caféate de potassium), hâmız-ı kahve-tannik (acide cafétannique), ecsâm-ı şahmiyye, züyût-ı esâsiyye vardır.

Kahve kavrulduğu zaman taneler büyür ve şişer ve fakat hâvî oldukları su tebahhur etmesiyle sıklığı tenâkus eder ve evvelden bulunmayan bir unsûr-ı mahsûs peydâ olur. Râyiha harâretin tesîriyle husûle gelir ki ismine kahveon (caféone) nâmı verilir. Hülâsa: Kavrulmuş kahve, çîğinden şu cihetle ayrılır ki kavrulmuşunda kahvein daha az ve çîğ hâvî olmadığı kahveon (caféone) vardır.

[56] Netîce

Kahve vücûda nâfi‘ tuzları (emlâh) ve bir de lezzet ve hazmı tenbîh ve teshîl eder. Mevâdd-ı itriyyeyi hâvî olmakla beraber agdiye-i teneffüsiyyeden mevâdd-ı şahmiyyeyi ve mevâdd-ı azotiyyeden bazılarını câmi‘dir. Kimya bi’t-tahlîl böylece isbât ediyor. (Yüz gram kahve bir litre su ile pişirilirse hâsıl olan menkû‘ 20 gram mevâdd-ı mugaddiyyeyi hâvîdir).

Kahve pişirilmesi (Nak‘-i kahve)

Kahvenin pişirilmesinde, istihzârında esaslı dört cihet vardır: Evvelâ, kahvenin intihâb-ı envâî; sâniyen, kavrulması; [57] sâlisen, döğülmesi; râbian, pişirilmesi.

1. Kahvenin intihâbına gelince, hangi kahve iyidir? Yemen kahvesi ve Moha kahvesi hepsine müreccah ise de bunların fart-ı kıymeti diğerlerine mürâcaata mecbûr ediyor. Bazıları Yemen kahvesiyle Zengibar ve sâir yerlerden gelen kahveleri karıştırarak hem idareli hem de nefis bir mahlût yapıyorlar. Bizde kahvenin intihâb-ı nev‘ine hemân kimse ehemmiyet vermez. Zaten kavrulmuş ve döğülmüş olarak satılan kahvelerin ekserisi iyi cinsten olmadığı gibi onları nohut tanesi ve arpa unu ve sâire ile karıştırarak kavuruyorlar. Güya kahve içmekten maksat sıcak ve siyah bir su, bir menkû‘, yok daha doğrusu bir matbûh içip âdeti yerine getirmektir.

2. Kahvenin kavrulması: Tıp kahveyi çiğ yahut az kavrulmuş kullanır. Kahve içmek için taneleri bir derece-i muayyenede ateşin taht-ı tesîrinde bulundurmak lâzımdır ki işte bu ameliyyâta “kavrulma” denir. Kemâl-i dikkat ve ihtimâm ile kavrulduğu ve ateşte bir derece-i [58] münâsebede bulunduğu hâlde kahve bir râyiha-i tayyibe kesb etmekle beraber tanelerinin hacmi ve mevâdd-ı sulbenin inhilâli ve havâss-ı mugaddiyyesi tezâyüd eder.

Nasıl kavurmalıdır? En âdî usûl kahve tanelerini toprak bir tava içerisine koyup orada kavurmaktır. Lâkin her iki nihâyeti odun kömürü ile memlû bir mangalın kenarlarına dayatılmış bir “kahve dolabı” ile kavurmak hepsine müreccahtır. Ortasından bir çubuk geçirilmiş bir üstüvânedden ibâret olup küçük bir manivela ile icrâ edilen hareket-i devriyye kahve tanelerini dolabın kızmış olan sathı, saçı ile temasta bulundurur. Dolaptan ziyâde duman çıktığı ve taneler çatırdamağa ve esmerlenmeğe ve nefis ve hoş bir râyiha neşr etmeğe başladığı zaman “kavrulma” artık nihâyet bulmuş demektir. Bu hâlde kahve dolaptan çıkarılarak çabuk soğuyabilmek için ince bir tabaka şeklinde bir satih üzerine yayılır.

Kahveyi daha bir sûret-i muntazamada kavurmak için *brular* (*bruloire*) isminde başka türlü bir dolap yapılmıştır ki bunda kahve taneleri dolabın cidârından az bir [59] mesâfede dâhilen mevzû‘ mâdenden ince bir kafes üzerinde bulunur. Ve bu cihetle dolabın kızgın cidârıyla hiç temasta bulunmaksızın sıcak bir havada daha muntazam sûrette ve daha mütesâviyen kavrulur.

Kahve taneleri kavrulduğu zaman hacimleri bir sülûse karîb tezâyüd eder. İyi kavrulduğu hâlde bu ameliyyât kahveden yüzde 20/15’ten ziyâde vezin kaybettirmez. Kahve taneleri 250/200 dereceden ziyâde bir harâretin tesîrinde bulundurulmamalıdır. Mütenevvi‘ ve mahlût kahveleri birden kavurmamalıdır. Bunların her nev‘i başka başka derecelerde kavrulur. Kahve ziyâde

kavrulduğu zaman hafif bir ıtır peydâ etmekle beraber kahvenin asıl hoş olan râyihâsından da büsbütün vâreste olur. Kahve kavurmak gâyet mühim bir ameliyyâttır. Kahve (kahvein) -yüzde 30 kısım azotu hâvî olan kalevîdir- den başka mevâdd-ı şahmiyyeyi, züyût-ı itriyyeyi, emlâh-ı hadîdiyyeyi ve potasiyyeyi hâvîdir.

Kahvenin kavrulması mevâdd-ı asliyye-i mezkûrenin terkîb-i [60] kimyevîlerini tahvîl eder. Bir takımlarını tahlîl ve tahrîb, diğerklerini mezc ve terkîb ve derece-i harârete göre bir ıtır hâsıl yahut tagyîr eder. Kahve az kavrulursa kahvenin asıl lezzetini veren koku azalmış olur. Çok kavrulursa koku hiç kalmaz.

3. Kavrulmuş olan kahvenin toz hâline ifrâğı, döğülmesi, tahmîsi lâzımdır. Kahve ya ağaçtan bir dibekte döğülür ki epey bir müddet sonra bu nev' dibekler kahvenin zeyt-i itrîsiyle meşbû' olacağından pek makbûldürler. Yahut husûsiyle evlerde ve Avrupa'da yaptıkları gibi küçük değirmenlerde öğütülür.

Dibekte döğülen kahve mi daha lezîzdir? Yoksa değirmende öğütülen mi? Birçok şikemperverân dibekte döğülen kahvenin daha lezîz olacağına müttefiktirler. Kavrulmuş husûsiyle toz kahve rutûbete gâyet müstaid olduğundan kapalı kaplarda güzelce muhâfaza olunmalıdır. En iyisi kahveyi hîn-i lüzûmunda öğütmek ve kullanmaktır. Zira kahvenin ıtırı gâyet tayyâr olduğundan mevâdd-ı sâire-i zevi'r-revâiyih kurbîyyeti ile tahavvül ve tagayyür eder. Ondan başka havanın tesîr-i [61] kimyevîsi ile büsbütün tebeddül eyler. Mâlûmdur ki hava bazı mevâdd-ı zevi'r-râiyihay tahmîz ederek râyihadan büsbütün mahrûm ecsâma tahvîl eder. Limon, bergamot, terementi, acı bâdem ıtırıları gibi züyût-ı itriyye havanın temasında ecsâm-ı cedîdeye, reçineye, hâmezâta istihâle eder ve bu istihâleden mukaddem züyût-ı mezkûreyi tefrîk ve temyîz eden revâiyih kaybolur.

4. Nak' (Haşlama): Değirmende öğütülmüş yahut dibekte döğülmüş, tahmîs edilmiş kahve tozunu suyun tesîrine bırakmalıdır ki bunda birçok usûller vardır. Kahve tozunu su ile mi kaynatmalı, yani bir matbûh mu yapmalı? Soğuk suyu toz kahve ile temasta bulundurmamak kâfi midir? Yani su, kahvenin mevâdd-ı asliyyesini halletmek üzere kahve tozunu soğuk suda bırakıp *ta'tîn* mi etmeli?

Usûl-i ta'tîn: 8-10 saate muhtaçtır ki bu da istîmâl-i umûmîye gelemes. Tabhın bir usûl-i müstahsen olup olmadığını anlamak [62] için kahvenin mâtde-i itriyyesinin 50-55 derece-i harâretten sonra tagayyür edeceğini bilmek kâfidir. Eğer toz kahve 100 derece-i harârete vaz' olunacak olursa yani kahve uzun uzadıya kaynatılırsa ne olur? Bu hâlde ıtırıdan ârî gâyet acı bir mâyi' istihâle edilmiş olur.

Binâenaleyh menkû', en güzel usûl olmuş olur. 100-120 gram toz kahve üzerine bir litre miktarında kaynar su dökülür. Kahvenin haşlandığı kabın ehemmiyeti yok değildir. Vatanımızda ekseriya toz kahve cezve içerisine konulup üzerine sıcak su haşlanır. Kahve ve kabarıncaya kadar cezve ateşte bırakılır. Ateşte ziyâde bulundurulmadığı hâlde bu sûret ile muattar kahve istihâle olunabilirse de tozun kısm-ı küllîsi suda muallak bulunduğundan bulanık ve koyu bir mâyi' olmakla beraber kahvenin bir çoğu da telve sûretinde teressüb eder.

Avrupa'da tenekeden yahut daha iyisi porselenden süzgeçli kahvelikler kullanılmaktadır ki bunlarla gâyet berrak ve râyihadâr kahve pişirilebilir. Çünkü kahve ıtrın [63] husûlüne ve adem-i hurûcuna müsait bir sûrette kapalı bir kaptâ nak' edilir. Onun için bu yolda istihzâr olunan kahve gâyet râyihadârdır, berraklığı ise kabın gâyet küçük delikli süzgeci bulunmasından ve bu sebeple telvenin mürûruna mümânaat eylemesindedir.

Kahve fâidelidir

İfrâta gidilmediği hâlde kahvenin fâidesi delâil-i muknia ile müsbet iken bazı zevât ve hattâ etibbâ, mazarratı hakkında beyân-ı fikr ve tehzîz-i hâme ederler ki cidden teessüf olunur. Hele bir takımının kahvenin hürmetine kadar çıkışmaları cây-ı esefdir. Tütünün hürmetine, kerâhetine dâir söz söylenirse bir şey denilemez; çünkü semm-i mezkûrun hiçbir vechile fâidesi olmayıp mazarratı muhakkak ve herkesçe musaddaktır.

Lâkin kahve öyle değil; mazarratı olmamakla beraber birçok fevâid ve menâfi muhakkaktır. Hiçbir hıfz-ı sıhhat kitabı [64] yoktur ki sûret-i mütedilede istîmâl olunduğu hâlde kahveyi tavsiye ve medh ü senâ etmesin. Red ve takbîha sezâ birçok şeyler dururken fâideli bir şeyin semme kadar çıkarılması büyük bir haksızlık olsa gerektir. Kahvenin yalnız tahlîli kuvve-i gıdâiyesi ehemmiyetten ârî bir meşrûb olmadığını isbâta kâfidir.

Kahve ensicemizin yıpranmasını ta'dîl ve yanmakta olan bir odun parçasının üzerine atılmış ve bu cihetle ihtirâkı tahfîf etmiş bulunan kül gibi vücûda tesîr eder. Mâlûmdur ki vücûd dâimî sûrette bir kuvve-i tahallülüye vü terekübüyyenin taht-ı tesîr ve nüfûzundadır; vücûdumuzda olan her şey dâima teceddüd eder. Zira yaşayan her şey dâima teceddüd eder. Zira vücûd yıprandığından bilâ-ârâm teceddüd ve telâfi-i mâfât etmelidir. Doktor Riant

Kahve ihtirâkâtı ta'dîl ettiğinden gayr-ı kâfi bir sûrette beslenen zât kahve içtiği hâlde kuvvetini, sıhhatini muhâfaza [65] edebilir. Yorulmakta ve ale'l-husûs nafakası gayr-ı kâfi olan zâta kahve gâyet nâfidir. Raboutou

Kahvenin yavaş yavaş terakkî-i intişârıyla her yerde müskirâtın yerine kâim olmasını görmek ne kadar arzu olunacak şeydir. Riant

Memâlik-i hârrenin ekser yerlerinde ve ale'l-husûs Cezayir'de kahve üç nokta-i nazarda fâidelidir: **1.** Az yiyecek kuvâ-yı bedeni hıfz etmesi; **2.** Kahve menkûu istihzârı için suyun kaynatılmasıyla mazarrattan sâlim bulunması (Çünkü şüpheli ve muzır suların en güzel tasfiyesi kaynatmaktır.); **3.** Isıtılmalı yerlerde kahvenin tesîri birincisi içilecek suyu tasfiye, ikincisi bataklığın tesîrâtına karşı idâre-i bedeniyeyi takviye eylesidir. Dr. Bouchardat

Kahve düşmanı bir tabîbe cevâb-ı savâb: [66] Kahvenin gâyet batî bir semm olduğunu îtirâf etmeli. Zira seksen seneden beri günde birçok fincan içtiğim hâlde sıhhatim yerindedir. Fontenelle

Kahve gemicilere pek nâfidir. Onunla gemiciler manevralara, harâretin tebeddülât-ı âniyyesine, harârete, bürûdet ve rutûbete mukâvemet eder. Kahve melâl ve kelâli, dâ'ü's-sılayı

(nostalji) def eder. Kahve askerlere de pek münâsiptir. Asker tâynâtı meyânında kahve bulunmalıdır. Bütün hıfz-ı sıhhat kitapları kahveyi medh ü senâ etmişlerdir. Doktor Fonsagrives

Kahve hakkında: “Rû-siyâhî ki nâm-ı û kahve / Mâni‘ü’ n-nevm ü kâti‘ü’ş-şehve” (Kahve adındaki bir kara surat, uykuyu engelleyip şehveti kesiyor) beyti tesâdüf olunursa da meşâhîr-i etibbâ diyorlar ki: **[67]** Kahve tam bir anâneti mûcib olacak kadar (muzâdd-ı şehve) değildir. Thérussot

Bize kalırsa kahvenin bu tesîri eşhâsa ve içilen miktara göre tahallûf eder. Ve her hâlde tesîri muvakkattir. Dr. Bouchardat

Kavrulmuş bir kahve menkûu içildiği hâlde uykunun gelmemesi “kahvein”den değil belki harâret ile husûle gelen ıtırdan yani “kahveon”dandır. Raboutou

Münâsip bir derecede kavrulmuş ve güzelce döğülerek alınmış ve kapalı kaplarda saklanmış olan bir kahvenin menkûu gâyet hoş ve latîf olmakla beraber mugaddî, mukavvî ve münebbihtir. Bir kahve menkûunda tesîrsiz olmayan üç şeyi nazar-ı dikkate almalı: **1.** Kahvedeki mevâddı tahlîl eden su; **2.** Bu suyun derece-i harâreti; **3.** İlâve olunan şeker.

[68] Su harâreti ile vücûda daha ziyâde bir harâret vererek kahvenin kuvve-i tenbîhiyyesini tezyîd eder. Şeker hâzımdır, hazmı teshîl eder. Bekral

Süt karıştırılıyorsa kahvenin kuvve-i gıdâiyyesi ziyâdeleşir: Yarı yarıya kahve ve süttten ibâret bir litre sütlü kahve et suyundan üç defa daha ziyâde mevâdd-ı azotiyyeyi ve altı defa daha ziyâde mevâdd-ı sulbe (etlerimiz, kemiklerimiz, ensice ve âzâmızın teceddüd ve telâfisine hâdim)’yi hâvîdir. Payen

Kahve ve ale’l-husûs sütlü kahve pek çok kişilerde ifrâgât-ı batniyyeyi teshîl eder. Saatlerin intizâmı ile her gün bir yahut iki defa amel vâki‘ olması için kahvenin bu tesîrinden istifâde olunur. Bouchardat

[69] Bu son senelerde kahve istîmâli o kadar taammüm eylemiştir ki ona agdiyemizin bir mütemmimi nazarıyla bakılabilir. Ahâliden fakir zengin gibi kahve içer ve iyi de eder. Zira bu meşrûb-ı muattar güç hazımlara muâvenet ve mesâî-i bedeniyye ve meşâgil-i zihniyyeyi teshîl ve izdihâm olan yerlere bilâ-ârâm tasa‘ud eden fenâ miyasmâta karşı vücûdu hıfz ve vikâye eyler. Salgın hastalıklar zamanında sabahları ziyâdece kahve içilirse bir dereceye kadar emrâz-ı vahîmeden mahfûz bulunur. İşte bu sebeptendir ki hükümet (Fransa) seferde olan ordular için kahveyi kabul eylemiştir. Mark Cambolio

Kahve nasıl tesîr eder?

Fenn-i tedâvî kitaplarından bir takımında kahve “münebbihât” sınıfında, bir takımında ise tagaddîyi ta‘dîl eden edviye meyânında mezkûrdur. Kavrulmuş kahvede başlıca şâyân-ı zikr iki mâdde **[70]** olduğunu yukarıda söylemiştik. Bunlardan biri “kahvein”dir ki darbân-ı kalbiyyenin adedini ve ihtirâkât netîcesi olarak bevlede bulunan *cevher-i bevle, bevle, üre* nâmı verilen mâddeyi

tenkîs eder. Diğeri “kahveon”dur ki itriyyât-ı sâire gibi semdir. Kahve kavrulduğu zaman husûle gelerek kahvenin o güzel kokusunu veren işte bu ıtırdir. Kahvenin hâssa-i münebbihisini veren ve uykuyu gideren işte budur. Filhakîka Raboutou’nun dediği gibi uzun bir müddet kaynatılarak “kahveon”u hurûc etmiş, kavrulmuş bir kahve menkûunu içtikten sonra pek güzel uyunabilir. İşte bu sebepten “kahvein” ve çiğ kahve -ki “kahveon”u hâvî değildir, uykuya mâni’ olmaz.

Kavrulmuş kahvenin vücûda tesîri kahvein ve kahveon hakkında beyân eylediğimiz ahvâlden bir dereceye kadar istihrâc olunur. Yemekten sonra içilen bir fincan kahve hazmı teshîl ve midede bir sıcaklık peydâ ederek insana bir hoşluk ve mesâî-i zihniyyeye ziyâde bir kâbiliyet verir. [71] Kahvenin tesîriyle efkâr daha ziyâde tevessü’ ederek, uyuşmuş olan hisler yeniden intibâha gelir. Baş ağırlığı yerine bir hiffet, keder ve nevmîdî yerine bir meserret kâim olur. Aded-i nabzı ve mîyâr-ı ihtirâkât olan üreyi tenkîs ve birçok zaman kuvâ-yı adaliyyeyi aynı kuvvet ve şiddette hıfz etmesiyle “edviye-i müdîre” vazîfesini îfâ eyler.

Kahve bazı emrâzın tedâvisinde iyidir

Hiss-i zevkin hissedâr-ı lezzet olduğu kahveden fenn-i tedâvî de istifâde eder. Kahvenin fâidesi görülen hastalıklardan birincisi âdî ısıtmadır (humâmâ-yı mütekattıa). Mora ahâlisi güzel pişmiş bir kahve menkûuna limon sıkarak ısıtmalılara veriyorlar. Filhakîka ziyâde miktarda kahvein harekât-ı kalbiyyeye batâet getirerek harâreti tenzîl eder. Lâkin kahvenin bu bâbda sülûfato (kibrîtiyyet-i kinîn)’dan pek aşağı olduğunu îtirâf ederiz. [72] Bütün ve yarım baş ağrıları kahve istîmâli ile ekseriya geçer.

Yukarıda kahvenin bevre (üre) ve hâmız-ı bevre (asit ürik)’yi tenkîs eylediğini söylemiştik. Kahvenin bu hâssasından nikrisin ve kum hastalığının tedâvisinde istifâde olunur. Hemân her saat kahve içilen Türkiye’de ve Antil adalarında ve sâir yerlerde nikris ve kum hastalığı işitilmemiştir. *Lugât-ı tıbb-ı müstâmel-* Paul Labart

Ale’l-husûs yemeklerden sonra husûle gelen yahut asabî zevâtta zuhûr eden baş ağrılarında kahvenin fâidesi ahâli nezdinde de mücerredir. Thérussot

Kavrulmuş kahve menkû’ hâlinde kullanılır. Usret-i hazmda, nüâs tâbir olunarak beyne’n-nevm ve’l-yakaza olan hâl-i marazîde, afyon ile tesemmümde, sarhoşluğun mücib olduğu sübât-ı ‘amîkada, dâ’-i bühr nâmındaki dîk-i nefeste, [73] boğmaca öksürüğünde velhâsıl boğulmuş fitıklarda ve bağırsak burgulmasında kahve menkûu pek münâsiptir. Kahve, takallüsât-ı miâiyyeyi yani bağırsakların solucana benzer harekâtını îkâz eylediğinden bu son hastalıklara iyidir. *Lugât-ı tıbb-* Littre

Amonyaktan sonra sarhoşluğun ahvâl ve âsârını gidermek için en iyi vâsita kahvedir. Bouchardat

Kahve ne zaman muzırdır?

Kahvenin sûret-i mûtedilede istîmâlinde fâide varsa da kesret-i istîmâlinde mazarrat muhakkaktır. İtiyâdın kahve üzerine de büyük tesîri vardır. Kahveye bir kere alışıldı mı güç bırakılabilir. Terkinde de mazarrat vardır. Bu bâbda (sudâ‘ ihtikânı *cephalalgie congective*) beyân olunabilir. [74] Kahvenin cümle-i asabiyyeyi tenbîh ve îkâz eylemesinden muharrirler, edipler, şâirler, sanatkârlar kahveden ziyâde hoşlanırlar. Kahve, melekât-ı akliyyeyi îkâz ederek mesâî-i zihniyyeyi teshîl eder. Kahvenin tesîriyle hâfıza kuvvet ve tahayyül şiddet bulur. Lâkin burada sû-i istîmâle bir hatve vardır. Riant

Kahvenin kesret-i istîmâli sehere ve vesvâs-ı sevdâvîye sebep olur. İçildiği takdirde şeker ile içile. Kâtib Çelebi

Hâlet-i ihtizârda: Dostlarım! Müddet-i ömrümde içmiş olduğum 25.000 fincan kahvenin tesîrinden ölüyorum. Balzac

Ne kadar şâir ve muharrirler bu intibâh-ı dâimî-i sun‘înin kurbânı olmuşlardır. Dr. Riant

[75] Kahve ziyâde miktarda “hafakân-ı kalb”i mûcib olarak ifrât derecede istîmâli İtiyâd edilirse sıhate pek fenâ tesîr eder. *Ansiklopedi-J. Thérussot*

Hazır yahut ânî kahve

Kahve pişirmek hayli bir zamana, cezve, kaşık ve sâire gibi âlâtın ve ateşin vücûduna mütevakkıftır ki bu da az bir külfet değildir. Yolda, köyde ve ahvâl-i sâirede kahve pişirmek husûsunda olan bu külfet oldukça bir suûbet değil midir? Ondan başka kavrulmuş, öğütülmüş yahut döğülmüş toz kahvenin kokusu pek kolaylıkla kaçarak “yelsir.”

İşte ahvâl-i mezkûre nazar-ı dikkat ve ehemmiyete alınarak kahve pişirmek ameliyyâtını daha sadeleştirmek üzere birçok tecrübeler yapılmış ve mütekâsif muhtelif kahve suları istihzâr ve istihsâl olunmuştur ki bunlardan muayyen bir miktar, bir fincan [76] kaynar suya dökülecek olursa ânî bir sûrette bir kahve menkûu istihsâl olunur. Bu gibi müstahzarâtın en basiti kahve şurubudur. Şurubun terkîbi: Su 1000 gram; şeker 1500 gram; kahve 120 gram. İşte bu şuruptan otuz gram bir fincan kaynar suya bi’l-ilâve güzel şekerli bir kahve menkûu istihzâr olunur. Bu şurubu nakl ü muhâfaza etmek kolaydır. Ondan başka böyle şurup şeklinde kahvenin râyihası da gitmez.

Netîce ve hâtime

Kahve bir gıdâ hem de mükemmel bir gıdâdır. Agdiye-i mükemmele bir taraftan yumurtanın akı, etin fibrini, ekmeğin glütini gibi ensiceyi tecdîde ve bu yolda telâfi-i mâfâta hizmet edecek anâsır-ı lâzıme (agdiye-i musavvire, azotiyye, şibh-i [77] zülâliyye)’yi diğer cihetten vücûdun harâretini hıfz ve vikâye ve idâme eyleyecek mevâdd (agdiye-i teneffüsiyye, sükkeriyye, şahmiyye vü nişâiyye)’ı bir nisbet-i muvâfikta hâvîdir.

Tahlîl-i kimyevî kahvenin igtidâda gâyet mühim olan emlâhtan ve hazım ve lezzete fâide-bahşâ mevâdd-ı itriyyeden başka oldukça bir miktarda mevâdd-ı şahmiyye ve agdiye-i teneffüsiyyeyi, mevâdd-ı azotiyye yani agdiye-i musavvireyi hâvî olduğunu meydân-ı alâniyete

vaz' eylemiştir. Bu hâlde kahvenin kuvve-i gıdâiyyesi cihetinden şâyân-ı istihkâr bir meşrûb olmadığı anlaşılır ki nazariyyât cihetinden olan bu isbât, bi'l-amel de musaddak ve müeyyedir.

Nafakasını bi-tamâmihâ tedârikten âciz olup agdiye-i gayr-ı kâfiyye ile imrâr-ı hayât eden ve mââmâfih ziyâde bir faaliyette ve sa'y u amelde bulunan adamların tâyînât-ı yevmiyyelerine kahve zamm u ilâve olunacak olursa kemâl-i sıhhat ve ten-dürüstüde buldukları ve bulunacakları mâlûmdur. Charleroi ve Anzin'de mâden ocaklarında işleyen amele, kahve sâyesinde günde yalnız bir yemek ile pek güzel geçinirler.

Seyyâhın kâffesi bi't-tecrûbe kahvenin kuvve-i gıdâiyyesini bilirler. [78] Gemicî kahve gibi bir meşrûb-ı mugaddî sâyesinde manevraların meşakkatine, derece-i harâretin tebeddülât-ı âniyyesine harâret ve bürûdete mukâvemet eder. Asker kahve sâyesinde uzun süren meşy ü harekete ve bürûdet ü rutûbete dayanır ve bu cihetle yorgunluğunu alır. Kahvenin kelâl ü melâli ve dâ'ü's-sılayı def' ü izâle husûsunda tesîri muhakkaktır ki bu da gemicide, askerde ne kadar gözetilecek bir cihettir.

Memâlik-i ecnebiyyede tâyînât-ı askeriyye meyânına kahvenin idhâlinden görülen fâide ve menfaatten biri de gıdâ-yı mezkûrun yavaş yavaş müskirât istîmâlini, sükkere ibtilâyı, bekrîliği tenkîs eylesidir. Bizde lehü'l-hamd bu cihetten istifâdeye ihtiyaç yoktur. Çünkü şerîat-ı garrâ-yı Muhammediyye zaten müskirâtı külliyyen nehy ve tahrîm buyurarak sedd-i bâb müsâvî eylediği gibi kânûn-ı askeriyyemizin de değil sükkere hattâ bir katre bile istîmâl-i müskirâta müsâadesi yoktur.

Kahvenin müskirâta, tütün ve afyon ve esrar gibi mükeyyifâta rüchânında iştibâh yoktur. Kahvenin mükeyyifâttan bu üçe rüchânında hiç kimse iştibâh etmez; çünkü bunların [79] mazarrât ve mehâzîri meydandadır. Vücut ve akıl mahv u harâb olur, fakat kahvenin müskirâta fâik olduğu fikri bazıları tarafından muâheze olunacak ise de bu bâbda her zaman îrâd-ı edille-i mukniaya hazırız. Kahve mevâdd-ı azotiyye ve karboniyye ve mâdeniyyeyi hâvî mükemmel bir gıdâ ve ondan başka ihtirâkâtı tenkîs eylediğinden sarfiyyât-ı bedeniyyeyi idâre ve âzâ-yı vücûdu takviye eder güzel bir devâdır.

Her sabah sade bir fincan kahve içip ne ekmek ne yağ ne de kaymak yemeksizin öğleye kadar aç karnına duran zevât da mı göz önüne getirilmiyor? Sade ve âdetâ hiçten görülen bu taâmın öğleye kadar yemeksiz durmağa müsâid olduğu da mı düşünülüyor? Sabahleyin tesâdüfen kahve içilmeyip çorba içilecek olsa çabucacık acıkılması kahvenin mükemmel bir gıdâ olduğunu da mı fikre getirmez? Kahve yorgunluğu giderir, kuvveti tezyîd, âzâyı takviye eyler. Lâkin şu şart ile: Kullanan zâtın mizâcında, sıhhatinde istîmâline karşı bir hâl olmasın yahut çok kullanılmasın. [80] Kahve vücûdun yıpranmasını ta'dîl eder. Ateşin harâretini kül nasıl muhâfaza ve idâme ederse içilen kahve de idâre-i bedeniyyede husûle gelmekte olan tahallülâta öylece îrâs-ı batâet eder.

Gerek tahlîlât-ı kimyeviyye gerekse tecârib-i 'adîde ve vukûât-ı âdiyye kahvenin taâm yerine geçeceğini göstermektedir. Sabahleyin aç karnına ve ba'de't-taâm içilen kahvenin kıymet-i

gıdâiyyesi muhakkaktır. Kahve bazen süt ile içilir ki bu hâlde mükemmel bir gıdâ ve güzel bir kahve altı olur. Çünkü kahvenin havâss-ı gıdâiyyesi sütün kuvve-i gıdâiyyesine inzimâm eylemiştir. Ondan başka kahveye agdiye-i teneffüsiyyeden mâdûd olan şeker de ilâve olunur ki şekerin fevâidini söylemeğe bile hâcet yoktur.

Kahve midenin mükemmel bir münebbih ve mûkızıdır. Uzv-ı mezkûrun ifrâzâtını, kuvvetini tezyîd eylemekle agdiye-i sâirenin daha sühûletle, daha mükemmelce, daha süratle ve daha iyi hazmına bâdî olur. Âdetten ziyâde yenilen yahut biraz ağırca bir yemekten [81] sonra kahveden başka hazmı teshîl edecek hemân hiç bir vâsıta yoktur. Kahvenin bu tesîri tecrübe ile müsebbet ve beyne'l-ahâlî mâlûmdur. Kahvenin tesîri yalnız mideye ve binâenaleyh hazma inhisâr etmez, dimâg ve kâffe-i cümle-i asabiyye kahvenin hâsıl eylediği îkâz ve intibâhtan müteessir olur. Kahvenin dimâg üzerine olan tesîri, teyakkuz ve intibâh-ı seher yani uykusuzluk ile mâlûmdur. Kahveyi çok içenler uykusuzluktan şikâyet ederler. Bir taraftan hâcet-i nevmîn adem-i zuhûrundan ve bu intibâh-ı dimâgîden uyanık durmak isteyenler ve dâimâ faâliyyet-i dimâgiyyede bulunanlar kahvenin bu tesîr-i intibâhîsinden müstefîd olmaktadır.

İşte kahveye bu tesîrine mebnî “akıl içkisi” denmiştir. Kahvenin bu tesîriyle dimâgı intibâha gelmiş ve bu yolda birçok şiirler söylemiş ne kadar üdebâ ve şuarâ mevcuttur! Kahvenin melekât-ı akliyyeyi îkâz, sa‘yi teshîl, hayâlâtı tevsî‘, hâfızayı takviye eylediği muhakkaktır. Lâkin burada kahvenin sû-i istîmâline bir hatve kalır.

[82] Kahvenin kesret-i istîmâli hâlet-i asabiyyeyi nihâyet dereceye getirir. Kahveyi çok içmek âzâyı takviye değil tahrîş ve onları beyhûde yere tenbîh eylemek ve kuvâ-yı bedeniyeyi nâfile yere zâyi‘ etmektir. Bârid ve râtib mahallerde, hâr ve bataklık yerlerde, ısıtmalı memleketlerde kahve hakikaten bir gıdâ-yı nefîstir.

Memâlik-i hârrede kahveden ziyâde istifâde olunur. Hamd olsun evvel Cenâb-ı Hâlık’a ki her şeyi ihtiyâca göre tekvîn buyurmuştur. Memâlik-i hârrede harâret şedîddir. Vücut harâret-i hâriciyyeden müteezzîdir, onun tesîriyle âzâ-yı hazmiyye muhteldir. İşte kahve böyle bir mahalde imdâda yetişerek evvelâ âzâ-yı hazmiyyeyi tenbîh ve hemân mahv olma derecesine gelmiş olan iştiyhâyı tevlîd ve sâniyen harâret-i garîziyyeyi ta‘dîl eder. Memâlik-i hârrede kahvenin şiddet-i lüzûmuna mebnîdir ki kahve (Cava, Sumatra, Seylan, Réunion adaları, Hind’in sâhil-i garbîsi, Arabistan, Habeşistan, Antil, Amerika-yı Vustâ, Brezilya, Venezuela, Guyana, Peru, Bolivya ve Okyanus’ta bazı adalar) sıcak yerlerde neşv ü nemâ bulur.

[83] Lâkin her şeyin ifrâtı muzır olduğu gibi kahvenin kesret-i istîmâli de mahzûrdan sâlim değildir. Bundan kahve düşmanları söz söylemeğe vesîle bulmamalıdır. Sonra “Ve ca‘alnâ mine’l mâ’i külle şeyyin hayy” (Kur’ân-ı Kerim, Enbiyâ 21/30) sırr-ı ilâhîsine mazhar olmuştur. Onun bile kesret-i istîmâlinde mahzûr vardır. Kahvenin kesret-i istîmâli elem-i mideye ve usret-i hazma ve sâir emrâza bâdî olur.

Kahve istîmâlinden bazı mizaçtakiler ziyâde istifâde ederler. Lenfavîler ve fart-ı semene mübtelâ olanlar münebbihât-ı sun‘iyyeye muhtaçtırlar. Fikrin, zihnîn uyuşmuş kalmış ve vücûdun

yağ içinde boğulmağa meyyâl bulunmuş ise hemân kahve ile vücûdunu ve dimâgını tenbîh ve îkâz eyle. Gâyet sinirli, hassâs ve ziyâde hayâlâta meyyâl isen kahveden ihtirâz et, zira ihtikânât-ı demeyiye vü dimâgiyyeye ve sâir emrâz-ı vahîmeye vücutta bir istifâd hâsıl eder. Kahvenin bu îkâz ve intibâhı el ile mesâide bulunanlara mesâ-i akliyyede bulunanlar kadar fâidelidir.

Kahve zengininin hazmını teshîl ve fakirin akvât-ı yevmiyye-i gayr-ı kâfiyyesini itmâm eylediği için enfa'dır. [84] Kahve velev az miktarda olsun, bir meşrûb-ı mugaddî vü mukavvî olmakla beraber âzâ-yı hazmiyyeyi ihtilâlâtan, dizanteri ve sâir emrâzdan ve fenâ suların tesîrinden vikâye eyler. Mesâ-i bedeniyyenin, faâliyyet-i dâimenin şiddeti bir meşrûb-ı münebbih ü mukavvîyi müstelzim ise hıfz-ı sıhhat bu bâbda kahveyi tavsiye eder. Çünkü bu münebbih kuvâ-yı bedeniyyeyi tekrar îade eder. Hülâsa kahve gâyet fâideli ve mükemmel bir gıdâdır. Lâkin kesret-i istîmâle gitmemek de şarttır.

III. SÖZLÜK

A

acı bâdem: Gülgillerden bir meyve ağacı; bu ağacın acımtırak sert kokulu meyvesi.

addolunmak: Kabul edilmek, sayılmak.

aded-i nabz: Nabzın vuruş sayısı, adedi.

adem-i hurûc: Dışarı çıkamama.

adem-i zuhûr: Ortaya çıkmama, görünmeme.

âdî ısıtma: Alelâde, tehlikesi olmayan, basit sıtma, *humma-yı mütekattia*.

afyon: *Far.*<*Yun.* Haşhaş kapsüllerinden sızan sütün pıhtılaşmasıyla elde edilen ve içinde morfin, kokain gibi uyuşturucular bulunan madde.

agdiye: *Ar.* Yenip içilecek şeyler, gıdalar.

agdiye-i azotiyye: Azotlu gıdalar.

agdiye-i gayr-ı kâfiyye: Yeterli olmayan beslenme.

agdiye-i musavvire: Protoplazmik madde ihtiva eden gıdalar.

agdiye-i şibh-i zülâliyye: Albüminsi gıdalar.

agdiye-i mükemmele: Beslenme bakımından mükemmel gıdalar.

agdiye-i sâire: Diğer gıdalar.

agdiye-i teneffüsiyye: Solunan gıdalar.

agdiye-i teneffüsiyye, sükkeriyye, şahmiyye vü nişâiyye: Solunan, şekerli, yağlı ve nişastalı gıdalar.

ahâli-i şarkıyye: Doğu ülkelerinde bulunan halklar.

ahvâl: *Ar.* Hâller, durumlar.

ahvâl-i mezkûre: Söz konusu edilen hâller, durumlar

ahvâl-i sâire: Diğer hâller.

akvât-ı yevmiyye-i gayr-ı kâfiyye: Yetersiz azıklar, yetmeyecek kadar az rızık.

âlât: *Ar.* Aletler.

albümin: *Fr.*<*Lat.* Süt ve yumurtada, kan, kas ve birçok bitki dokusunda bulunan, suda eriyen, ısınınca katılaştıran, karbon, hidrojen, oksijen ve azottan ibaret karmaşık proteinlere verilen isim.

ale'l-husûs: Özellikle, bilhassa.

alenî: *Ar.* Açık, meydanda.

ale's-sabâh: Sabahleyin, sabah erkenden.

amel (I): *Ar.* Bir maksatla yapılan iş, eylem.

amel (II): *Ar.* Bağırsak hareketlerinin artması sonucunda tabii olandan daha çok, daha sulu ve daha sık dışkı çıkarma, ishal, sürgün.

amele: Ar. Beden gücünü kullanarak gündelikle çalışan kimse, işçi, ırgat.

ameliyyât: Ar. İşlemler.

Amerika-yı Vustâ: Orta Amerika.

amonyak: Fr.<Yun. Azotla hidrojenin birleşmesinden meydana gelen, sanâyide, soğutma tesislerinde, gübre yapımında, tıpta ve gümüşlerin temizlenmesi, lekelerin çıkarılması gibi çok çeşitli yerlerde kullanılan, renksiz, keskin kokulu, göz yaşırtıcı gaz.

anânet: Ar. Cinsî ilişkide güçsüzlük, iktidarsızlık.

anâsır: Ar. Unsurlar.

anâsır-ı lâzime: Gerekli unsurlar.

Antil: Karayipler'deki Batı Hint Adaları'nın esas bölümünü oluşturan adalardır. Antiller, kuzeyde Büyük Antiller, güneydoğuda Küçük Antiller olarak iki ana gruba bölünür.

Anzin: Fransa'nın kuzeyinde Hauts-de-France idarî bölgesindedir. Zengin kömür yataklarına sahiptir. Émile Zola'nın *Germinal*'i yazmasına ilham veren 1884'teki maden işçilerinin grevi ile ünlüdür.

ârî: Ar. Temizlenmiş, kurtulmuş, uzak.

asabî: Ar. Sinirli, öfkeli, hırçın.

âsâr: Ar. Bir şeyin varlığını gösteren belirtiler, alâmetler.

asr-ı mîlâdî: Milâdî asır.

atf olunmak: (Bir şey) Yüklenmek, isnat edilmek.

âzâ: Ar. Vücudu meydana getiren organlar.

âzâ-yı hazmiyye: Sindirim organları.

âzâ-yı vücûd: Vücudun organları.

azot: Fr.<Yun. Havanın beşte dördünü meydana getiren renksiz, kokusuz, tatsız hemen hemen bütün yaşayan varlıkların yapısına giren, sembolü N olan gaz hâlindeki element.

B

bâb: Ar. Husus, mesele, konu.

bâdehu: Ar. Ondan sonra, daha sonra.

ba'de't-tââm: Yemekten sonra.

bağirsak: Sindirim borusunun midenin bitiş yerinden anüse kadar olan ve dışkıların vücuttan dışarı atılmasına yarayan uzun dar ve kıvrımlı kısmı.

bağirsak burgulması: Bağirsak düğümlenmesi, bağirsak bükülmesi; içi boş organın burulmasıyla oluşan tıkanıklık, *volvulus*.

bakla: İri taneleri kabuksuz olarak veya fasulye gibi yeşil kabuğu ile pişirilip yenen, yurdumuzda çok bol yetişen besleyici bitki.

bârid: Ar. Soğuk.

baş ağrısı: Başta hissedilen acı ve ıstırap, sızı, veda.

batâet: Ar. Yavaşlık, ağırlık, ağır davranma.

batâet-i tâmme: Tam bir yavaşlık.

bataklık: Basıldığı zaman içine batılan, cıvık, çamurlu, çok sulak arâzi.

batî: Ar. Ağır.

bekâr odaları: Bekârhâne. Evliyâ Çelebi *Seyahatnâme*'sinde bekâr odaları hakkında şu mâlûmatı verir: Bu bekâr odalarının birer odabaşları, hâkim ve zâbitleri vardır. Kefil ve zımânı olanları odalara koyarlar. En büyük odalar yol geçen odaları olup dört yüz hücrelidir. Metinde şu bilgiler vardır: H. 1043'te Sultan Murâd-ı râbî kahvehaneleri kâmilen tahrîb ederek mahallerinde "bekâr odaları" bina ettirmişlerdir. Bu bâbdaki irâdeleri: "memâlik-i mahrûsede vâkî kahvehaneler bozulup min-ba'd açılmaya"dan ibaretti.

bekrîlik: İçkiye düşkün olma durumu, ayyaşlık.

bergamot: (Fr. *bergamote*<İtal. *bergamoto*<Türk. *beg (bey) armudu* veya İtal. *pero bergamoto*'dan *pero* "armut", *bergamoto* "Bergamolu") Güzel kokulu beyaz küçük çiçekler açan bir cins turunç ağacı ve bu ağacın kokusu çok güzel olduğu için esans

yapımında kullanılan, kabuklarından reçel yapılan, turunç cinsinden meyvesi.

bevl: *Ar.* İdrar, sidik, *ürine*.

bevl: *Ar.* Vücutta azotlu besinlerin yanmasıyla ortaya çıkan ve idrarla birlikte dışarı atılan karbonik asit tuzu, *üre*, *cevher-i bevl*.

beyân: *Ar.* Açıklama, anlatma, söyleme.

beyân-ı fikr: Düşüncesini açıklama, söyleme, beyan etme.

beyne'l ahâlî: Halk arasında.

beyne'n-nevm ve'l-yakaza: Uyku ile uyanıklık arasında.

beyt-i âtî: Aşağıdaki beyit.

bilâ-ârâm: Durup dinlenmeden, dinlenmeksizin.

bilâhire: *Ar.* Sonra, daha sonra.

bi'l-'amel: Fiilen.

binâenaleyh: *Ar.* Bundan dolayı, bunun üzerine.

binâ ettirmek: Yaptırmak, inşa ettirmek.

bi't-tahlîl: Analizle, öğelerine ayırıp inceleme ile.

bi-tamâmihâ: Tam olarak, eksiksiz.

bi't-tecrübe: Tecrübe ile, tecrübe yoluyla.

boğmaca öksürüğü: Horoz ötüşünü andıran öksürük, *suâl-i dikî*.

boğulmuş fitik: Vücut dışına çıkan ama fitik kesesi içinden karın boşluğuna geriye gitmeyen veya itilemeyen ve aynı zamanda bağırsağın kanlanmasının bozulduğu fitiklerdir. Acil cerrahi girişim gerektirirler ve boğulmuş olan kasık fitiklerinin yaklaşık % 15'inde bağırsakta çürüme veya kangren meydana gelir ve bağırsağın bir kısmının alınması gerekir.

brular: *Fr.* Kahve tanelerini kavurmada kullanılan bir tür cihaz, *bruloire*.

bürûdet: *Ar.* Soğukluk.

C

câmi': *Ar.* Kendisinde bulunduran, ihtivâ eden.

canlarını dişlerine almak: Bir işi yapabilmek için her zorluğu göze alarak bütün gücüyle gayret sarfetmek.

cây-ı esef: Esef verici, esef etmeye sebep olan.

cevâb-ı savâb: Doğru cevap.

cevher-i bevl *bk. bevl*

Charleroi: Belçika'da Sambre nehri üzerinde konumlanmış kömür madeni yataklarıyla ünlü bir şehirdir.

cidâr: *Ar.* Bir şeyin yan tarafını meydana getiren veya etrafını çevreleyen iç taraftaki yüzü, çeper.

cümle-i asabiyye: Sinir sistemi.

Ç

çengî: *Far.* Çarpâre, def, zil veya kaşık çalarak oynayan oyuncu kadın, rakkâse.

D

dâ'-i bühr: Bronşların daralması sebebiyle nöbet nöbet gelen nefes darlığı, astım, *asthme*.

darbân-ı kalbiyye: Kalp atışları.

dâ'ü's-sıla: *Ar.* Memleket hasreti, yurdunu özleme.

delâil-i muknia: İkna edici, inandırıcı deliller.

derece-i harâret: Hararet, sıcaklık derecesi.

derece-i muayyene: Belirli bir derece.

derece-i münâsebe: Münasip, uygun derece.

devâir-i habîse: Kötü, pis yerler (metinde meyhaneler, kahvehaneler için kullanılmaktadır).

dibek: Taştan veya ağaç kütüğünden yapılmış, çok büyük ve geniş havan.

dîk-i nefes: Nefes darlığı, Türkçede *tıknefes* şeklini almıştır.

dimâg: *Ar.* Beyin, şuur, bilinç, akıl.

dizanteri: *Fr.* < *Yun.* Kanlı ve sümüklü bir ishalle beliren ağrılı kalın bağırsak iltihâbı, kanlı basur.

E

TURUK

International Language, Literature and Folklore Researches Journal

2020, Year 8, Issue 21

Issn: 2147-8872

ecsâm: Ar. Cisimler.
ecsâm-ı cedîde: Yeni, kullanılmamış cisimler.
ecsâm-ı şahmiyye: Yağlı maddeler, cisimler.
edviye: Ar. Devalar.
efkâr: Ar. Fikirler.
ehrâm: Ar. Tabanı üçgen, dörtgen veya çok kenarlı olan ve yukarıya doğru gittikçe daralarak bir noktada sona eren şekil, piramit.
elem-i mide: Mide sancısı.
emlâh: Ar. Tuzlar.
emlâh-ı hadîdiyye vü potasiyye: Potas ve demir tuzları.
emrâz: Ar. Hastalıklar.
emrâz-ı vahîme: Tehlikeli, ağır hastalıklar.
enfa': Ar. Çok faydalı.
ensice: Ar. Dokular.
ensice-i bedeniyye: Bedensel dokular.
envâ: Ar. Çeşitler, türler, nevilere.
esmerlenmek: Rengi esmer bir durum almak; esmerleşmek.
esrar: Ar. Hint kenevirinden çıkarılan ve taşıdığı kannabin denen alkaloidten dolayı keyif verici, sarhoş edici, uyuşturucu bazen de uyarıcı olarak kullanılan madde.
eşhâs: Ar. Kişiler, şahıslar.
etibbâ: Ar. Tabipler, doktorlar.
et'ime-i sâire: Diğer yiyecekler.
evvel emirde: Her şeyden evvel, ilk önce.
F
faâliyyet-i dâime: Devamlı hareket.
faâliyyet-i dimâgiyye: Zihnî, fikrî çalışmalar.
fâide-bahşâ: Fayda veren, faydalı.
fâik: Ar. Üstün, daha üstün.
fart-ı kıymet: Üstün değer, kıymet.
fart-ı semen: Aşırı şişmanlık, obezite.
fasl u gıybet: Aleyhte bulunma, adam çekiştirme.

fenn-i tedâvî: Tedavi bilimi.
fetvâ vermek: Bir meselede şeriata uygun cevabı bildirmek; bir şeyin yapılmasını yerinde görüp izin vermek.
fevâid: Ar. Faydalar.
fibrin: Fr. Kanda bulunan ve pıhtılaşmayla ortaya çıkan albüminli madde.
filhakîka: Ar. Gerçekte, hakikatte.
G
gark: Ar. Batma, batırma.
gayr-ı kâfi: Yetersiz.
gıdâ-yı mezkûr: Bahsedilen, söz konusu edilen gıda.
glüten: Fr.<Lat. Buğday ununun nişastası ayrıldıktan sonra geriye kalan kurşunî renkte, yapışkan ve besleyici niteliği hayli yüksek madde.
H
Habeşistan: Afrika Boynuzu'nda yer alan bir Doğu Afrika ülkesi, Etiyopya.
hâdim: Ar. Yarayan, hizmet eden.
hafakân-ı kalb: Kalp çarpıntısı.
hâfıza: Ar. Algılanılan, öğrenilen şeyleri zihinde tutma ve hatırlama hassası, bellek, zihin.
hakîm: Ar. Akıllı, derin düşünceli, hükümleri sağlam, sağduyu sahibi kimse, bilge.
hâlet-i asabiyye: Asabî, sinirsel hâl.
hâl-i kesâlet ü batâet: Yavaşlık, uyuşukluk ve tembellik hâli.
hâl-i marazî: Hastalık hâli.
hall: Ar. Bir işin zor taraflarını çözme, çözümlenme.
halletmek: Bir cismi bir sıvı içinde eritmek.
hâmız-ı bevl: Ürik asit.
hâmız-ı kahve-tannik: Kahve bitkisinin dokusunda bulunan polifenolik bir bileşiktir. *Kahve tannik asit* veya *acide cafétannique* olarak adlandırılır.

harâret: *Ar.* Sıcaklık.
harâret-i garîziyye: Vücut ısısı, vücudun doğal ısısı.
harâret-i hâriciyye: Dışarıdan gelen hararet.
harekât-ı kalbiyye: Kalp hareketleri, kalp çarpıntısı.
hareket-i devriyye: Sabit bir mihvere dikey daireler çizen cismin hareketi.
hâssa: *Ar.* Nitelik, özellik.
hâssa-i münebbihe: Uyandıran, uyuşukluğu gideren özellik.
hâtime: *Ar.* Son, nihayet.
hatve: *Ar.* Adım.
havâss-ı gıdâiyye: Gıda ile ilgili özellikler.
havâss-ı mugaddiyye: Besleyici özellikler.
hâvî: *Ar.* İhtiva eden, içine alan, içeren.
hâzım: *Ar.* Hazmettiren, sindiren, sindirici.
hazm: *Ar.* Midedeki yiyecekleri eritme, sindirme.
hengâm: *Far.* Vakit, zaman.
hıfz: *Ar.* Koruma, muhafaza etme.
hıfz-ı sıhhat: Sağlığı koruma.
hıffet: *Ar.* Hafiflik.
hissedâr-ı lezzet: Lezzette payı olan, lezzet ortağı.
hiss-i zevk: Zevk alma duygusu, beğenme duygusu.
hummâ-yı mütekattia bk. âdî ısıtma.
hurûc: *Ar.* Dışarı çıkma, çıkış.
husûle gelmek: Meydana gelmek.
hüccâc-ı zevi'l-ihtirâm: Saygıdeğer hacılar.
hülâsa: *Ar.* Sözün kısası, sonuç olarak.
I
ısıtma: Sıtma hastalığı.
ıtır: *Ar.* Güzel koku.
İ
ibtidâ: *Ar.* İlk olarak.

ibtılâ: *Ar.* Bir şeye düşkün olma, düşkünlük, tiryakilik.
idâme: *Ar.* Daimi kılma, devam ettirme, sürdürme.
idâre-i bedeniyye: Bedeni idare etme.
idhâl: *Ar.* Dahil etme, içeri sokma.
ifâ eylemek: Yapma, yerine getirme.
ifrâgât-ı batniyye: Sindirim sonunda bağırsaklarda kalan maddelerin, sidik gibi salgıların boşaltımları.
ifrât: *Ar.* Aşırı gitme, ölçüyü aşma.
ifrâzât: *Ar.* Vücuttan dışarı çıkan kan, ter, irin, idrar gibi şeyler, salgılar.
igtidâ: *Ar.* Yiyip içerek beslenme.
ihtikânât-ı demeviyye vü dimâgiyye: Vücudun herhangi bir tarafına ve beyne kan toplanması.
ihtilâlât: *Ar.* Karışıklıklar, bozukluklar.
ihtimâm: *Ar.* Özenme.
ihtirâk: *Ar.* Yanma.
ihtirâz: *Ar.* Sakınma, çekinme.
ilâ-mâşâllah: *Ar.* Sitem veya alay yollu mâşâllah sözü yerine kullanılır.
imrâr-ı hayât: Hayatı geçirme.
inhilâl: *Ar.* Çözülme, erime.
inhisâr etmek: Onunla sınırlanmak, sadece o kadar olmak.
intibâh: *Ar.* Sinir ve duylarda meydana gelen harekete geliş, uyanma.
intibâh-ı dâimî-i sun'î: Devamlı bir uyanıklık hâli meydana getirme.
intibâh-ı dimâgî: Zihinsel açıklık, zihin açıklığı.
intibâh-ı seher: Uykusuzluk.
intihâb: *Ar.* Seçme.
intihâb-ı envâ': Türlerin, çeşitlerin seçimi.
intihâb-ı nev': Tür seçimi.
intişâr: *Ar.* Yayılma.
inzimâm: *Ar.* Zam olunma, katılma.

îrâd-ı edille-i muknia: İnandırıcı, ikna edici delilleri söyleme.

îrâs-ı batâet: Yavaşlık, ağırlık, durgunluk verme.

irtifâ: Ar. Yükseklik.

istîfâd: Ar. Organizmanın bazı hastalıklara karşı veya bir duruma uyma konusundaki yatkınlığı.

istihâle: Ar. Canlılarda veya maddede görülen biçim ve yapı değişmesi, başka bir şekil ve biçime dönüşme, başkalaşma, başkalaşım, metamorfizm.

istihrâc: Ar. Çıkarma, çıkarılma.

istihsâl: Ar. Elde etme, yapma.

istihzâr: Ar. Hazırlama.

istîmâl: Ar. Kullanma.

istîmâl-i müsîrât: Sarhoşluk veren şeylerin kullanımı.

istîmâl-i umûmî: Genel kullanım.

ıştibâh: Ar. Şüphe etme.

îtâ-yı cevâb-ı savâb: Doğru cevap verme.

îtiyâd: Ar. Âdet edinme, alışma; alışkanlık.

itmâm: Ar. Tamamlama, bitirme.

izâle: Ar. Giderme, ortadan kaldırma.

izdihâm: Ar. Yoğunluk, yoğunlaşma.

K

Kâffâ: Güneybatı Etiyopya'da bir şehir, *Kaffa*. *Kahve* sözcüğünün *Kaffa*'ya olan fonetik benzerliğinden dolayı bu isimden türediği ileri sürülmüştür.

kâffe: Ar. Hep, bütün, tamam.

kâffe-i cümle-i asabiyye: Sinir(ler)in bütünü, hepsi.

kahve: Ar. Kök boyasıgillerden sıcak bir iklim ağacı, bu ağacın meyvesinin çekirdeği, bu çekirdeklerin kavrulup öğütülmesi veya dövülmesiyle elde edilen toz hâlindeki madde ve bu maddeden sıcak suda pişirilen içecek.

kahve ağacı: Kök boyasıgillerden, sıcak ülkelerde yetişen, yirmi kadar türü bulunan, beyaz ve hoş

kokulu çiçekli, yedi metre kadar boylanabilen ağaç, *coffea*.

kahve dolabı: Metal gövdesi silindir şeklinde olan, çekirdekleri koymak için kaydırılarak açılan bir kapağı olan kahve kavurma aracı.

kahve meyvesi: Kahve ağacının kiraz biçiminde olan meyvesi.

kahve şurubu: Kahve, su ve şekerden hazırlanan koyu kıvamlı sıvı.

kahvehane: *Kahve* adı da verilen kahve, çay vb. şeyler içilen, oturulup konuşulan, vakit geçirilen dükkân. Kırsal bölgelerden şehirlere kadar Osmanlı topraklarının her yerinde kimi derme çatma, kimi mermer havuzlu sarayvârî kahvehaneler ortaya çıkmıştır. Osmanlı toplumsal hayatının merkezleri olan kahvehaneler aynı zamanda meddah, karagöz, bilmece yarışları gibi birçok eğlencelerin düzenlendiği mekânlardı. Ancak, bir dönem kahvehanelerde toplananların dinî hayattan uzaklaştıkları ve devlete karşı fikirler yaydıkları düşüncesiyle kahvehaneler fetvayla yasaklanmıştır. IV. Murad döneminde ise İstanbul kahvehaneleri kapatılarak 1043'te yerine *bekâr odaları* yaptırılmıştır. Bu yasaklar 1067 yılına kadar sürmüştür. Bütün bu sert tedbirlere rağmen halk kahve içme alışkanlığından vazgeçmemiş ve bugüne kadar kahvehaneler varlığını sürdürmüştür.

kahvein: Kahve ve çayda yüzde bir ile üç nispetinde bulunan ve tıpta ilaç olarak kullanılan uyku açma hassasına sahip madde, *kafein*, *caféine*.

kahveiyet-i potasyum: *Caféate de potassium*.

kahveon: Kahvede bulunan ve kavurma sırasında açığa çıkan kokulu madde, *kafeon*, *caféon*.

kâim olmak: Başka bir şeyin yerini almak.

kalevî: Ar. Suda eriyebilen, asitleri nötrleştirip tuzları meydana getiren, kırmızı turnusolun rengini maviye çeviren sodyum ve potasyum

hidroksit gibi maddelere verilen ortak ad, alkali.

kâmil: Ar. Tamamen, tam olarak, noksansız.

kânûn-ı askeriyye: Askerî kanun.

karîb: Ar. Yakın.

kât'ü'ş-şehve: Cinsel isteğe son verme, şehveti kesme.

kavrulmak: Kahve, nohut, mısır gibi taneli besinler için kuru ve yağsız tavada pişirilmek. Kahvenin kavrulmasında mangal, odun kömürü ve *kahve dolabı* tercih edilir.

kavrulmuş kahve: Lezzeti ve aroması korunarak pişirilmiş kahve taneleri.

kelâl: Ar. Yorgunluk, bıkkınlık, usanç.

kemâl-i dikkat: Tam ve noksansız dikkatlilik, pür-dikkat olma hâli.

kemâl-i sıhhat: Tam ve noksansız sağlıklı olma hâli.

kerâhet: Ar. Şeriatın kesin olarak yasaklamadığı, fakat harama yakın olma ihtimalinden dolayı çekinilmesi gereken şeyin durumu, mekrûh olma hâli; iğrençlik, mekrûhiyet.

kesâlet: Ar. Gevşeklik, tembellik, keşel.

kesb etmek: Kazanmak, edinmek.

kesret-i istîmâl: Çokça kullanma, kullanım çokluğu.

keyif çatmak: Hoş ve eğlenceli vakit geçirmek, keyfetmek.

kısm-ı küllî: Bütün bölümü, bütünü kapsayan kısmı.

kıt'a-i vâsia-i Yemen: Yemen'in geniş kıtası.

kıymet-i gıdâiyye: Besleyici değer.

kibrîtiyyet-i kinîn: Sülfat.

kulûb-ı harâbâtiyân: Ar. Vaktini meyhanede geçirenlerin gönülleri, meyhane adamlarının kalpleri.

kum hastalığı: Vücuttaki bazı bezlerin, özellikle böbreklerin ürettiği ince katı taneciklerin

böbreklerde birikmesiyle meydana gelen bir tür hastalık.

kurb: Ar. Yakın.

kurbîyyet: Ar. Yakın olma, yakınlık.

kuş kirazı: Gülgillerden, yaprak açmadan önce beyaz çiçek veren, kaplamacılıkta kullanılan yabani ağaç ve bu ağacın reçel veya likör yapılan meyvesi.

kuvâ-yı adaliyye: Adale ile ilgili güçler, kasla ilgili kuvvetler.

kuvâ-yı beden: Beden kuvvetleri.

kuvâ-yı bedeniyye: Bedensel kuvvetler.

kuvve-i gıdâiyye: Besleyici kuvvet.

kuvve-i tenbîhiyye: Uyarıcı güç.

kuvve-i tahallülüyye vü terekkübiyye: Sentez ve analiz yapma gücü.

kül: Yanan şeylerden artakalan toz hâlindeki madde.

küllîyyen: Ar. Bütünüyle, tamamen.

küşâd etmek: Açmak.

L

legumin: Baklagillerin tohumunda bulunan bir protein, *legümin*.

lenfavî: Lenf nispeti fazla olan, kansız, zayıf vücut yapısının özelliklerini taşıyan mizaç, lenfavî mizaç.

li-ecli't-tezyîf: Aşağılamak maksadıyla, değersizleştirmek için.

limon: Turunçgillerden, kışın yapraklarını dökmeyen, beyaz çiçekli bir ağaç ve bu ağacın sarı renkli, kabuğu kokulu, suyu ekşi meyvesi.

M

mâdde: Ar. Madde, öge, unsur, *matière*, *substance*.

mâdde-i itriyye: Kokulu madde.

mâdde-i müessire: Etken madde.

mâdûd olmak: Sayılmak.

mahal: Ar. Yer, mekân, mevki.

mahall-i mezkûre: Adı geçen yer.

mahfûz: *Ar.* Dış etkilere, tehlikelere karşı korunmuş.

mahlût: *Ar.* İki veya daha çok maddenin harmanlanmasından meydana gelen karışım.

mahmûl: *Ar.* Yüklü, yüklenmiş.

mahzûr: *Ar.* Sakınılacak, çekinilecek şey, sakınca, engel.

mâlûmât-ı sâbika: Geçmiş, evvelki bilgiler.

mâmâfih: *Ar.* Bununla beraber, durum böyle iken.

mâmûr: *Ar.* Gelişip güzelleşmiş, bayındır duruma gelmiş, şenlikli.

manevra: *İtal.* Geminin bir yere yanaşmak veya bir yerden çıkmak için yaptığı hareket.

mangal: *Ar.* Toprak, saç, bakır veya pirinçten yapılıp içinde kömür yakılarak veya yanmış ateş konularak oda ısıtma, yemek pişirme gibi işlerde kullanılan, ayaklı taşınabilir ısıtma aracı.

mâni'ü'l-nevm: Uykuyu engelleyen, uykuya mâni olan.

manivela: *İtal.* Uç tarafına yakın bir destek üzerine yerleştirilip uzun kalan diğer tarafından basılarak hareket ettirilen ve ağırlıkları kolayca kaldırmaya yarayan sert çubuk.

matbûh: *Ar.* Pişmiş, pişirilmiş.

mâyi': *Ar.* Akıcı olan, sıvı.

mazarrat: *Ar.* Zarar, ziyan.

mazhar olmak: Erişmek, ulaşmak, nâil olmak.

mebnî: *Ar.* (Metinde)...*e mebnî* Buna dayanarak, bundan dolayı, buna binâen.

meddâh: *Ar.* Halka açık yerlerde, saraylarda, konaklarda tekerleme ve şiirlerle başladığı birbirinden güzel hikâyeleri çeşitli şahıs, lehçe, hayvan ve kuş taklitleri yaparak anlatmak sûretiyle dinleyenleri kâh güldüren kâh düşündüren sahne sanatkârı.

medh ü senâ: Övme, yüceltme.

mehâzîr: *Ar.* Sakınılacak, korkulacak, hazer edilecek şeyler, mahzurlar.

melâl: *Ar.* Hüzün, keder.

melekât-ı akliyye: Akla ait, akılla ilgili melekeler.

memâlik-i ecnebiyye: Yabancı ülkeler.

memâlik-i hârre: Sıcak memleketler.

memâlik-i mahrûse: Korunan memleketler, Osmanlı ülkesi.

memâlik-i şarkiiyye: Doğu ülkeleri.

memlû: *Ar.* Dolmuş, dolu.

memnû': *Ar.* Yasaklanmış, yasak.

memnûiyyet: *Ar.* Memnû olma durumu, yasaklanma, yasak.

memnûiyyet-i şedîde: Şiddetli, sert yasak.

men' olunmak: Yasaklanmak, engellenmek.

menâfi': *Ar.* Yararlar, faydalar, menfaatler.

menhiyyât: *Ar.* Dinin yasak ettiği, nehyettiği şeyler, yasaklar.

menkû': *Ar.* Suda kaynatılmış, haşlanmış; haşlanmış bir bitkiden elde edilen su.

menşe: *Ar.* Bir şeyin ortaya çıktığı yer, asıl.

merkez-i hilâfet: Hilafet merkezi, halifelik makamının bulunduğu yer.

mesâî: *Ar.* Çalışmalar, gayretler, emekler.

mesâî-i akliyye: Akli çalışmalar.

mesâî-i bedeniyye: Bendensel çalışmalar.

mesâî-i zihniyye: Zihinsel çalışmalar.

meserret: *Ar.* Sevinç.

meşâgil-i zihniyye: Zihinsel uğraşlar, meşgaleler.

meşâhîr-i etibbâ: Tanınmış, meşhur tabipler, doktorlar.

meşakkat: *Ar.* Güçlük, zorluk, zahmet.

meşbû': *Ar.* Dopdolu hâle gelmiş, dolmuş; doyma durumuna gelmiş, doymuş.

meşrûb: *Ar.* İçecek, içilecek şey.

meşrûb-ı muattar: Kokulu, ıtırılı içecek.
meşrûb-ı mugaddî: Besleyici içecek.
meşrûb-ı mugaddî vü mukavvî: Kuvvetlendirici ve besleyici içecek.
meşrûb-ı münebbih ü mukavvî: Güçlendirici ve uyarıcı içecek.
meşy: Ar. Yürüme, yürüyüş.
mevâd: Ar. Maddeler.
mevâdd-ı asliyye: Aslı maddeler, temel maddeler.
mevâdd-ı asliyye-i mezkûre: Adı geçen aslı maddeler, sözü edilen temel maddeler.
mevâdd-ı azotiyye: Azotlu maddeler.
mevâdd-ı azotiyye ve karboniyye ve mâdeniyye: Madenî ve karbonlu ve azotlu maddeler.
mevâdd-ı azotiyye: Azotlu maddeler.
mevâdd-ı itriyye: Kokulu maddeler.
mevâdd-ı mugaddiyye: Besleyici maddeler.
mevâdd-ı sâire-i zevi'r-revâiyih: Güzel kokuları olan, râyihalara sahip diğer maddeler.
mevâdd-ı sulbe: Katı maddeler.
mevâdd-ı şahmiyye: Yağlı maddeler.
mevâdd-ı zevi'r-râyiha: Güzel kokulu maddeler.
mevzû': Ar. Konulmuş, yerleştirilmiş.
mey: Far. Şarap, bâde.
meyân: Ar. Ara, mâbeyn.
meydân-ı 'alâniyyet: Meydanda ve açık oluş, ortada ve âşikâr olma durumu.
meygede: Far. Meyhane.
meyyâl: Ar. Bir şeye doğru yönelen, eğilimli.
mezc: Ar. İki veya daha fazla şeyi birbirine katıp karıştırma.
mezkûr: Ar. Adı geçen, sözü edilen.
Mısr-ı 'ulyâ: Yukarı Mısır.
min-ba'd: Ar. Bundan sonra, bundan böyle.

miskîn-hâne: İşi gücü olmayanların toplanıp tembel tembel oturdukları yer, miskinler tekkesi.

mîyâr-ı ihtirâkât: Yakıcıların reaktifî.

miyasmât: Çürümüş şeylerden, fena suların çıkıp havaya karışan ve eskiden kolera, vebâ gibi salgın hastalıklara sebep olduğu zannedilen pis kokulu, zehirli buharlar, pis buğular.

mizaç: Ar. Bir insanın vücûdunda bulunan kan, safra gibi unsurlardan birinin nispetindeki yaratılıştan gelen fazlalık sebebiyle ortaya çıkıp o insanı benzerlerinden farklı duruma getirdiğine inanılan hâl; huy, tabiat.

Moha kahvesi: *Mocha kahve* de denilen kahve adını eskiden Arabistan'ın başlıca kahve ihraç limanı olan ve Yemen'in güneybatısında yer alan kentten alır. *Muha* veya *Moka* adı verilen ve Kızıldeniz kıyısındaki bu kent, ülkenin ünlü limanı aynı zamanda kahve ihraç limanıdır. Avrupa dillerinde bu kahve *Mocha* ya da *Moka* biçimlerinde farklı şekillerde kullanılır. 15. yüzyıldan başlayarak Avrupa ve Ortadoğu'ya kahve ihraç eden kent, 17. yüzyıla gelindiğinde ise önemli ve hareketli bir ticaret merkezi hâline geldi. Moka'nın yükselen yıldızı, Flemenklilerin Cava Adasında kahve plantasyonları kurmaları ve 18. yüzyılın başlarında Güney Amerika'da kahve sanayisinin gelişmesiyle birlikte sönmeye başlamıştır.

Mora: Mora Yarımadası veya Peloponez, bugünkü Yunanistan'ın güneyinde, ülkenin bir kısmını oluşturan, Avrupa kıtasına bağlı olan ve Ege Denizi'nde bulunan yarımadadır.

muâheze: Ar. Tenkit, eleştiri.

muallak: Ar. Serbest hâlde, boşlukta.

muattar: Ar. Güzel kokulu, ıtırılı.

muâvenet: Ar. Yardım.

muayyen: Ar. Belli, belirli.

mûcib: Ar. Sebep olan, gerektiren.
mugaddî: Ar. Besleyici.
muhâfaza: Ar. Saklama, olduğu gibi kalmasını sağlama, koruma.
muharrir: Ar. Yazar.
muhât: Ar. Kuşatılmış, sarılmış, çevrilmiş.
muhâzî: Ar. Aynı sırada, aynı hizâda olan.
muhtell: Ar. Düzeni bozulmuş, bozuk.
mukaddem: Ar. Zaman bakımından daha eski olan, önce, evvel.
mukâvemet: Ar. Karşı koyma, direnme, dayanma.
mukavvî: Ar. Güçlü ve sağlam bir duruma getiren, güç, kuvvet veren, takviye eden.
mûkız: Ar. Uyku hâlinden çıkararak, uyanık tutan, uyandıran (şey); kaslarda yahut salgı bezlerinde gizli veya açık bir değişmeye, harekete sebep olan (şey), uyarıcı.
muktezâ: Ar. Bir şeyin gereği olan, gereken.
mûmâ-ileyh: Ar. Adı geçen, sözü edilen kimse.
musaddak: Ar. Doğru ve gerçek olduğunda kimsenin şüphesi kalmamış, doğrulanmış, tasdik edilmiş, onaylı.
muvaqqat: Ar. Belirli bir zamana mahsus olan, az süren ve devamlı olmayan, geçici.
muzâdd-ı şehve: Cinsel isteği engelleyen.
muzırr: Ar. Zarar veren, zararlı.
mûbtelâ: Ar. Bir şeye kendini kaptırmış olan, tutulmuş, düşkün.
mücerreb: Ar. Denenmiş, sınanmış, tecrübe edilmiş.
müddet-i ömr: Yaşam süresi.
müdebbir: Ar. Tedbirli ve ihtiyatlı davranan (kimse).
müeyyed: Ar. Kuvvetlendirilmiş, sağlam.
müftî: Ar. Müftü, fetva veren.

mükeyyifât: Ar. Enfiye, kahve, sigara, içki gibi keyif veren, sarhoş eden şeyler.
mümânaat: Ar. Engelleme, mâni olma.
münebbih: Ar. Uyarıcı (ilâç, kahve, çay vb.).
münebbihât: Ar. Uyarıcılar, münebbihler.
münebbihât-ı sun‘iyye: Yapay, sentetik uyarıcılar.
müreccah: Ar. Tercih edilen, üstün tutulan.
mürûr: Ar. Geçme, geçiş.
müsâvî: Ar. Eşit.
müsebbet: Ar. Sabit kılınmış, tespit olunmuş.
müsekkîn: Ar. Sakinleştirici, yatıştırıcı.
müskirât: Ar. Sarhoşluk veren şeyler, alkollü içkiler.
müstahzarât: Ar. Bilinen formüllere göre hazırlanıp eczahanelerde bulundurulmuş ilaçlar.
müstaid: Ar. Meyyâl, eğilimli, yatkın.
müstefîd: Ar. Yararlanan, faydalanan, istifade eden.
müstelzim: Ar. Gerekli kılan, gerektiren (şey).
müteâkib: Ar. -den sonra, -nin arkasından.
müteessir: Ar. Etkisinde kalmış, etkilenmiş.
müteezzi: Ar. Izdırıp ve acı çeken, muzdarip.
mütekâsif: Ar. Kesif duruma gelmiş, yoğunlaşmış, yoğun.
mütemmim: Ar. Tamamlayan, tamamlayıcı (şey).
mütenevvi‘: Ar. Çeşitli, çeşit çeşit, türlü türlü.
mütesâviyen: Ar. Eşit olarak, müsâvî şekilde.
mütevakkıf: Ar. Olması ve gerçekleşmesi bir şeye bağlı olan, bağlı.
müttefik: Ar. Birbiriyle aynı fikirde olan kimse, hemfikir.
N
nafaka: Ar. Geçinmek için gerekli olan yiyecek, içecek, ve bunun için sarfedilen para.
nâfi‘: Ar. Faydalı, yararlı.
nâfile: Ar. Boşuna, boş yere.

nak': *Ar.* Sıcak suda haşlama.
nak'-i kahve: Kahvenin haşlanması, pişirilmesi.
nâm: *Far.* İsim, ad.
nazar-ı dikkat ve ehemmiyete almak: Önemli sayıp üzerinde durmak.
nazar-ı dikkate almak: Önem vermek, üzerinde dikkatle durmak.
nazariyyât: *Ar.* Nazariyeler, teoriler.
nebâtât-ı sâire: Diğer bitkiler.
nehî: *Ar.* Bir şeyin yapılmasını yasak etme, men etme, engelleme.
neşr etmek: Yayımlamak, dağıtmak.
neşv ü nemâ bulmak: Gelişip büyümek.
netice: *Ar.* Sonuç.
nevmîdî: Ümitsizlik.
nezdinde: İndinde, nazarında, kabul ve anlayışına göre.
nihâyet: *Ar.* Son.
nikris: *Ar.* Vücutta ürik asitin artması sonucunda daha ziyade el, ayak parmaklarında ve eklemlerde ortaya çıkan, ağrılı şişliklerle seyreden bir metabolizma hastalığı, gut, damla.
nisbet-i muvâfık: *Ar.* Uygun ölçü, oran.
nişasta: *Far.* Buğday, patates gibi bitkilerden özel usullerle çıkarılan, amilaz adındaki diyastazın etkisi ile maltoza, daha sonra da mayalanma ile şekerle dönüşen una benzer madde.
nohut tanesi: Baklagillerden, sarımtırak çiçekli, 50 santim boyunda bitkinin besleyici maddesi zengin, bol nişastalı yuvarlak tanesi.
nokta-i nazar: Bakış açısı, görüş.
nüâs: *Ar.* Hislere ârız olan uyuşukluk, uyuklama.

O

odun kömürü: Odunun yakılarak kömür durmuna getirilmesiyle elde edilen, kalorisi düşük kömür, mangal kömürü.

Ö

öğütmek: Tane hâlindeki maddeleri bir araçla ezerek un durumuna getirmek.

P

peydâ olmak: Ortaya çıkmak, belirlemek, görünmek.

pür-sürûr: Çok sevinçli, sevinç dolu.

R

râbian: *Ar.* Dördüncü olarak.

râtib: *Ar.* Nemli, rutubetli, yaş, ıslak.

râyihâ: *Ar.* Koku, güzel koku.

râyihadâr: Râyihalı, güzel kokulu.

râyihâ-i tayyibe: Güzel, hoş koku.

reçine: *Yun.* Bazı bitkilerin, özellikle çamların meydana getirdiği, hava ile temas sonunda sertleşen yapışkan sıvı.

revâyah: *Ar.* Güzel kokular, râyihalar.

riâyet eylemek: Uymak.

rişte-i nazma çekmek: Şiir yazmak.

rutûbet: *Ar.* Nem, yaşlık.

rûy-ı siyâhî: Yüzü karalık.

rüchân: *Ar.* Üstün olma, üstünlük.

S

saç: İnce demir levha.

sâhil-i garbî: Batı sahili.

sâ'ir: *Ar.* Diğer.

sâlim: *Ar.* Sağlam; emin.

sâlisen: *Ar.* Üçüncü olarak.

sâniyen: *Ar.* İkinci olarak.

sarfîyyât-ı bedeniyye: Bedensel sarfiyatlar, her türlü bedensel aktiviteler.

satih: *Ar.* Dış taraf, yüz.

sa'y: *Ar.* Çalışma, gayret, emek.

sed: *Ar.* Engel.

sedd-i bâb: Kapıyı kapama, örtme.

sefir: *Ar.* Elçi.

seher: Ar. Uykusuzluk, gece uyuyamama hastalığı.

semm: Ar. Zehir, ağı.

semm-i mezkûr: Adı geçen zehir.

sevâhil-i bahr: Deniz kıyıları, sahiller.

seyyâh: Ar. Seyahat eden, gezgin.

sezâ: Far. Uygun, lâyük.

sıklet: Ar. Ağırılık.

sırr-ı ilâhî: İlâhî sır.

sudâ' ihtikânı: *Cephalalgie congective.*

sû-i istîmâl: Kötüye kullanma, kötü ve yersiz kullanma.

sûret: Ar. Tarz, yol, şekil.

sûret-i muntazama: Düzgün şekil, düzgün biçim.

sûret-i mûtedile: Orta kararda, ölçülü biçimde.

sûrette: Belirtilen biçimde, belirtilen tarzda.

suûbet: Ar. Zorluk, güçlük, zahmet.

sübât-ı 'amîka: Derin uyku, ölüme benzer bir uykuyla hastanın kendinden geçmesi, derin koma hâli.

sühûlet: Ar. Kolaylık.

sükker: Far. Şeker.

sülfato: Fr. Sülfirik asidin meydana getirdiği tuzların ortak adı, *kibrîtiyyet-i kinîn, sülfat.*

sülüs: Ar. Üçte bir.

Ş

şâyân-ı istihkâr: Hor görmeye lâyük, küçümsemeye değer.

şâyân-ı zikr: Söz etmeye değer.

şedîd: Ar. Şiddetli.

şeker: Far. Şeker kamışı, şeker pancarı, patates, havuç, mısır, buğday vb. bitkilerin sap ve köklerinin öz suyundan veya nişastasından çıkarılan, birleşiminde karbon, oksijen ve hidrojen bulunan, beyaz, suda eriyen, mayalanabilen ve çoğu tatlı olan maddelerin genel adı.

şeriat-ı garrâ-yı Muhammediyye: Hz. Muhammed'in getirdiği büyük ve parlak şeriat, İslâmiyet.

şerr ü mefsedet: Kötülük ve fesat.

şiddet bulmak: Artmak, çoğalmak.

şiddet-i lüzûm: Gerekliliğin şiddeti.

şikemperverân: Boğazına düşkün (kimse), obur.

şikeste: Far. Kırık, kırılmış.

şuarâ: Ar. Şairler.

şürb: Ar. İçme.

T

taâm: Ar. Yemek, aş.

taammüm eylemek: Yayılmak.

tabh: Ar. Pişirme.

ta'dîl: Ar. Düzeltme, sağlam hâle getirme.

taflan tohumu: Gülgiller familyasından, kışın yapraklarını dökmeyen, salkım durumunda beyaz çiçekli ağaççığın tohumu.

tagaddî: Ar. Beslenme, gıdalanma.

tagayyür: Ar. Değişim, başkalaşma.

tagyîr: Ar. Değiştirme, bozma.

tahallûf: Ar. Değişme.

tahallülât: Ar. Sirkeleşme, ekşime; bozulmalar.

tahavvül: Ar. Başka bir madde hâline getirme, şekil değiştirme; değişiklik, *transformation.*

tahayyül: Ar. Zihinde şekillendirme ve hayalde canlandırma.

tahfîf: Ar. Hafifletme.

tahlîl (I): Ar. Çözme, eritme.

tahlîl (II): Ar. Ekşitme.

tahlîlât-ı kimyeviyye: Kimyasal analizler.

tahlîl-i kimyevî: Kimyasal analiz.

tahmîs: Ar. Ateşte taneleri kavurma. Kahve kavrulup öğütülen dükkânların bulunduğu yerlere "tahmişçiler" ya da "tahmişçiler çarşısı" denir.

tahmîz: Ar. Ekşitme; asitlendirme.

TÜRÜK

Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

2020, Yıl 8, Sayı: 21

Issn: 2147-8872

tahrîb: *Ar.* Harap etme.

tahrîm: *Ar.* Haram kılma, haram sayma, yasaklama.

tahrîş: *Ar.* Cildi ya da bir organı yakıp kaşındırma ve bunun sonucunda meydana gelen kızarıklık, hafif yara, iltihaplanma.

taht-ı tesîr: Tesiri altında.

taht-ı tesîr ve nüfûzunda olmak: Tesiri ve nüfuzu altında olmak.

tahvîl: *Ar.* Değiştirme, dönüştürme.

takallüsât-ı miâiyye: Bağırsak kasılmaları, bağırsak krampları.

takbîh: *Ar.* Beğenmeme, kınama.

takdîm-i kahve: Kahve sunumu.

takviye: *Ar.* Kuvvetlendirme, güçlendirme.

tasa‘ud: *Ar.* (Buhar, gaz vb.) Bulunduğu yerden ayrılıp yukarı uçma.

tasfiye: *Ar.* Arıtma, arıtım, arıtılma, saflaştırma, saflaştırılma, pâk ve temiz duruma getirme, getirilme.

ta‘fîn etmek: Mikro-organizmaların, hücresel dokuların, pektinlerin çoğunu erimesini veya çürütmesini kolaylaştırmak için uygulanan bir yöntem. Bu yöntemin, toz kahvedeki aslı maddenin çözülmesini sağlamak amacıyla 8-10 saat kadar suda bekletilmek sûretiyle uygulandığı metinden anlaşılmaktadır.

tâyînât: *Ar.* Askere verilen erzak ve yiyecekler, tayinat.

tâyînât-ı askeriyye: Askerî erzak, tayinat.

tâyînât-ı yevmiyye: Günlük erzak, yiyecekler.

tayyâr: *Ar.* Gaz hâline gelen, buharlaşmış havaya karışan.

tâziyâne-i te’dîb: Terbiye etme vasıtası.

tebahhur: *Ar.* Buharlaştırma, ısı etkisiyle buhar durumuna gelme.

tebeddül: *Ar.* Değişme, başkalaşma.

tebeddülât-ı âniyye: Ani değişiklikler.

tecârib-i ‘adîde: Birçok tecrübeler, birçok deneyler.

tecdîd: *Ar.* Yenileme.

teceddüd: *Ar.* Yenilenme.

tedârik: *Ar.* Edinme, sağlama.

teessüf: *Ar.* Üzülme, esef etme.

tefrîk: *Ar.* Ayırma.

tehî: *Far.* Boş.

tehzîz-i hâme etmek: Yazmak.

tekvîn: *Ar.* Yaratma, var etme.

telâfi-i mâfât: Kaybedilene telafi etme.

telve: Kahvenin fincanın dibine çöken tortusu.

temyîz: *Ar.* Ayırma, seçme.

tenâkus: *Ar.* Azalma, eksilme.

tenbîh: *Ar.* Uyarma, uyarı, *stimulation*.

ten-dürüstî: Sağlamlık, sağlıklı olma durumu.

tenkîs: *Ar.* Azaltma.

tenzîl: *Ar.* Aşağı indirme.

terakkî-i intişâr: Yayılmasının artması, çoğalması; yaygınlaşması.

terementi: *Fr.* < *Yun.* Kozalaklı ağaçlardan ağacın çizilmesiyle veya kendi kendine akan, yağlı boya yapımında, yağlı boyaların inceltmesinde, şeffaflaştırılmasında kullanılan kokulu reçine, *terebentin*, *terementin*, *terebenti*.

teressüb etmek: *Ar.* Dibe çökme, tortulanma, çökme.

terkîb: *Ar.* Bileşim.

terkîb-i kimyevî: Kimyasal bileşim.

tesemmüm: *Ar.* Zehirlenme.

teshîl: *Ar.* Kolaylaştırma.

tesîr-i intibâhî: (Sinir ve duyular için) Harekete geçirici tesir, uyarıcı etki.

tesîr-i kimyevî: Kimyasal etki.

teşekkül: *Ar.* Oluşum, oluşma.

tevessü‘: *Ar.* Genişleme, açılma.

tevlîd: Ar. Doğurma, ortaya çıkarma.

tevsî': Ar. Genişletme, yayma.

teyakkuz: Ar. Uyanma, uyanıklık.

tezâyüd: Ar. Çoğalma, artma.

tezyîd: Ar. Çoğaltma arttırma.

toz kahve: Öğütülmüş ya da çekilmiş un hâline getirilmiş kahve.

tulû'-ı nûr-ı Muhammedî: Hz. Muhammed'e mahsus nurun doğuşu, nübüvvet nurunun doğması. İlk sûfilere genellikle sahâbenin ve ilk müslümanların nur anlayışının hâkim olduğu görülür. IX. yüzyılda ilk defa Sehl b. Abdullah et-Tüsterî Bakara sûresinin 31, A'râf sûresinin 172 ve Nûr sûresinin 35. âyetlerini izah ederken "nûr-ı Muhammedî"den ve onun ilk mahlûk olduğundan bahsetmiş, daha sonra konuyu ele alan Hallâc, nûr-ı Muhammedî'nin kadîm ve ezeli olduğunu söylemiştir. Buna göre Allah ilk defa Muhammedî nuru yaratmış, onun ardından her şey bu nurdan ve bu nur için yaratılmıştır. Bütün peygamberlerde tecelli eden bu nur en son Resûl-i Ekrem'e intikal etmiş ve onda karar kılmıştır. Şîilere göre nûr-ı Muhammedî, Hz. Peygamber'den sonra Ehl-i beyt imamlarına, sûfilere göre velilere intikal etmiştir.

tuz: Suda eriyen, kokusuz, dili yakan bir tada sahip, yiyecekleri korumada ve tatlandırmada kullanılan billûrsu madde.

tütûn: Patlıcangillerden, birleşiminde nikotin bulunan otsu bitki.

U

unsûr-ı mahsûs: Farklı, hususî öge.

usret-i hazm: Sindirim güçlüğü.

usûl-i müstahsen: Herkesce güzel kabul edilen, beğenilen yöntem.

uzv-ı mezkûr: Adı geçen organ.

Ü

üdebâ: Ar. Edipler, edebî eser yazan kimseler.

üre bk. bevre

üstüvâne: Ar. Silindir.

V

vâki' olmak: Meydana gelmek.

vâreste olmak: Uzaklaşmak; halâs olmak.

vatan-ı aslî: Asıl vatan.

vaz' eylemek: Koymak.

vaz' olunmak: Konulmak.

vazîfe-i mihmân-nüvâzî: Misafirperverlik görevi.

vehile: Şekilde.

velev: Ar. Olsa da, ise de, ise bile.

vesîle: Ar. Sebep, bahane.

vesvâs-ı sevdâvî: Eski tıbbâ göre insan vücudundaki dört ana unsurdan bir olan sevdadan kaynaklanan vesvese.

vezin: Ar. Ağırılık.

vikâye: Ar. Koruma.

vukûât-ı âdiyye: Sıradan, olağan olaylar.

vürûd: Ar. Gelme, erişme, ulaşma.

Y

yarım baş ağrısı: Başın bir tarafında, genellikle şakak ve göz çukuru bölgelerinde hissedilen şiddetli ağrı, migren.

yâsemin: Far. Zeytingiller familyasından, güzel koku yapımında kullanılan, beyaz renkli çok kokulu çiçekler açan, sarmaşık cinsinden ağaççık.

Yemen kahvesi: Yemen'de yetiştirilen *coffea arabica* ağacından elde edilen en kaliteli kahve. Sadece Türkiye'de değil, Avrupalı kahveseverler tarafından da aranan bu lezzetli kahvenin üretim miktarı az olup 1820'lerde İstanbul'da bile nadir bulunuyordu.

yelsimek: Hava alarak bozulmak, bayatlamak.

Z

zamm u ilâve olunmak: Eklenmek, katılmak.

zâyi' etmek: Boşa harcamak, ziyan etmek.

zer‘: Ar. Tohum ekme.

zevât: Ar. Zatlar, kişiler.

zevât-ı mûtebere: İtibarlı, saygın kişiler.

zeyt-i itrî: Güzel kokulu yağ.

zikretmek: İsmi söylemek, bahsini etmek.

zirâat: Ar. Tarım.

ziyâde: Ar. Fazla, çok.

ziyâdeleşmek: Fazlalaşmak.

zuhûr: Ar. Ortaya çıkma, belirme.

zürefâ: Ar. Zarif kimseler.

züyût-ı esâsiyye: Uçucu yağlar.

züyût-ı itriyye: Güzel kokulu yağlar.

züyût-ı mezkûre: Adı geçen yağlar.

IV. SONUÇ

Bu makalede, Dr. Besim Ömer’in *Mükeyyifât ve Müskirât*’tan *Afyon, Kahve, Çay, Esrar* adlı eserinin 49. sayfasından başlayan kahve metni konu edilmiştir. Metinde, kahvenin tarihi, kahvenin muhtevası, pişirilmesi, hangi hastalıkların tedavisinde kullanılabileceği, sağlığa zararları ve faydaları konuları başlıklar hâlinde ele alınmaktadır. Müellif, kahve hakkında kendi görüşlerini ve bilgilerini ifade ederken aynı zamanda diğer ilim adamlarının da kahve hakkındaki görüşlerini de eserine almıştır. Bu açıdan eser, ayrı bir öneme hâizdir. Eser, söz varlığı açısından incelendiğinde Arapça, Farsça ve Batı dillerinden alınmış pek çok kelimenin yanı sıra Arapça ve Farsça kurala göre yapılmış tamlamalar da ihtiva etmekte olup bu unsurların büyük bir bölümünü de terimler teşkil etmektedir. Dolayısıyla, tarafımızdan hazırlanmış olan terim ağırlıklı metin sözlüğü ile bundan sonra hazırlanacak olan terim sözlüklerine katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Habeşistan’dan Yemen, Mısır, İstanbul, İran, Güney Asya, Güney Amerika ve Avrupa’ya velhasıl bütün dünyaya yayılan *kahvenin*, kokusuyla ve lezzetiyle Katip Çelebi’nin ifade ettiği gibi “keyif erbâbının keyfini arttırmaya ve cana can katma”ya devam edeceği muhakkaktır.

Kaynaklar

- Açıkgoz, Nâmık (1999). *Kahvenâme (Klâsik Türk Edebiyatında Kahve)*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- [Akalın], Besim Ömer (1305). *Mükeyyifât ve Müskirât’tan Afyon, Kahve, Çay, Esrar*, İstanbul: Mahmûd Bey Matbaası.
- Akan, Hamdi (2011). *Kahve ve Sağlık*, İstanbul: Mikado Yayınları.
- Ayvazoğlu, Beşir (2011). *Kahveniz Nasıl Olsun? - Türk Kahvesinin Kültür Tarihi*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Ayverdi, İlhan vd. (2005). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 3 Cilt, İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- Bostan, İdris (2001). “Kahve”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 24, s. 202-205.
- Demirhan Erdemir, Ayşegül (1999), “Dr. Besim Ömer (Akalın) Paşa’nın ‘Üzüm ve Üzümlerle Tedavi’ Adlı Kitabının Türk Tıp Tarihindeki Yeri ve Bazı Orijinal Sonuçlar, *III. Türk Tıp Tarihi Kongresi-Kongreye Sunulan Bildiriler, İstanbul 20-23 Eylül 1993*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. s. 101-107.

- Desmet-Grégoire, H el ene ve François Georgeon (Editörler) (1999). *Doğu'da Kahve ve Kahvehaneler*,  ev. Meltem Atik ve Esra  zdoĐan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Dilçin, Cem (1983). *Yeni Tarama S zliĐu*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gürsoy-Naskali, Emine (Editör) (2011). *Türk Kahvesi Kitabı*, İstanbul: Kitabevi.
- Hattox, Ralph S. (1996). *Kahve ve Kahvehaneler-Bir Toplumsal İçeceğin Yakındoğu'daki Kökenleri*,  ev. Nurettin Elh seyini, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- IŐın, Priscilla Mary (2010). *Osmanlı Mutfak S zliĐu*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Kuzucu, Kemalettin ve M. Sabri Koz (2015). *Türk Kahvesi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- K lt ral, Zuhâl ve Aylin Koç (2011). *Ebu'l-Hikmet Ahmed Muhsin, Meyven me*, Konya: Palet Yayınları.
- ÖdemiŐ, Sabahattin (2013). *Besim Ömer Paşa (1862-1940)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
-  ztek, Zafer (1992). *Halk Dilinde Sağlık DeyiŐleri S zliĐu*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Petropoulos, Elias (1995). *Yunanistan'da Türk Kahvesi*,  ev. Herkül Millas, İstanbul: İletiŐim Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe S zliĐ*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Unat, Ekrem Kadri vd. (2004). *Osmanlıca Tıp Terimleri S zliĐu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yaman, Talat Mümtaz (2011). "Türkiye'de Kahve ve Kahvehaneler". *Ehlikeyfin Kitabı*, Haz. Fatih Tığlı. İstanbul: Kitabevi Yayınları, s. 3-30.